

Metodika pro komunikaci a účast na rozhodování o hlubinném úložišti vyhořelého jaderného paliva a vysokoaktivních odpadů v ČR

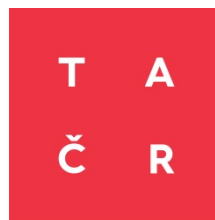
Martin Ďurdovič

SOÚ

Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

**Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.
Praha 2016**

Autor:

Mgr. Martin Ďurdovič, Ph.D.

Na přípravě výzkumu, sběru a analýze dat se podíleli:

PhDr. Zdenka Vajdová

Mgr. Kateřina Bernardyová

PhDr. Daniel Čermák, Ph.D.

pracovníci Centra pro výzkum veřejného mínění
při Sociologickém ústavu AV ČR, v.v.i.

Oponentní posudky zpracovali:

Doc. PhDr. Gabriel Bianchi, Ph.D.

Mgr. Petr Ocelík, Ph.D.

Tato metodika vznikla na základě projektu „Sociální komunikace a budování důvěry v procesu výběru lokality pro hlubinné úložiště vyhořelého jaderného paliva a radioaktivních odpadů“, který byl podpořen Technologickou agenturou České republiky v rámci programu OMEGA v letech 2014 až 2015 (identifikační kód projektu: TD020170), a na základě podpory pro dlouhodobý koncepční rozvoj organizace RVO: 68378025.

Ministerstvo průmyslu a obchodu vydalo dne 23. února 2016 „Osvědčení č. 0101/32100/16/a o uznání certifikované metodiky“ jako výsledku výzkumu a vývoje podle platné *Metodiky hodnocení výsledků výzkumných organizací a hodnocení výsledků ukončených programů* pro účely zařazení do rejstříku informací o výsledcích – RIV.

ISBN 978-80-7330-288-7

© Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha 2016

Ministerstvo průmyslu a obchodu
Na Františku 32
Praha 1

vydává

OSVĚDČENÍ

č. 0101/32100/16/a

o uznání „certifikované metodiky“

*jako výsledku výzkumu a vývoje podle platné metodiky hodnocení výsledků výzkumných organizací a hodnocení výsledků ukončených programů
a pro účely zařazení do Rejstříku informací o výsledcích - RIV*

Název metodiky: Metodika pro komunikaci a účast na rozhodování o hlubinném úložišti vyhořelého jaderného paliva a vysokoaktivních odpadů v ČR

Autor / autorský kolektiv: Mgr. Martin Ďurďovič, Ph.D.

*Metodika byla vypracována v rámci projektu:
ev.č.: TD020170*

Název: Sociální komunikace a budování důvěry v procesu výběru lokality pro hlubinné úložiště vyhořelého jaderného paliva a radioaktivních odpadů

Program: Program na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje OMEGA

Poskytovatel: Technologická agentura ČR

V Praze dne 23.2.2016

Jméno: Ing. Ladislav Havel

Funkce: ředitel Odboru elektroenergetiky

Podpis:

MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU

Na Františku 32
110 15 PRAHA 1 - STARÉ MĚSTO
- 29 -

OBSAH

1. Úvod	5
2. O metodice	8
2.1 Zdůvodnění potřeby metodiky	8
2.2 Cíl metodiky	9
2.3 Novost přístupu	10
3. Sociální zakotvenost rozhodovacího procesu.....	13
3.1 Názorové perspektivy účastníků jednání.....	13
3.2 Realizační aspekty projektu hlubinného úložiště	16
3.3 Sociální přijatelnost rozhodnutí	19
4. Rozhodování jako proces dialogu	22
4.1 Kultivace prostředí pro komunikaci	23
4.2 Sdílení poznatků mezi experty a laickou veřejností	34
4.3 Účast na rozhodování	37
5. Témata dialogu.....	42
5.1 Opatření ve prospěch místní komunity	42
5.2 Kulturní identita lokality s hlubinným úložištěm.....	46
5.3 Životní prostředí a místní komunita	49
6. Způsob uplatnění metodiky	52
Příloha 1: Metodika v kostce.....	54
Příloha 2: Přehled místních občanských iniciativ a NNO.....	55
Použitá literatura.....	56

SEZNAM ZKRATEK

CVVM	Centrum pro výzkum veřejného mínění
EU	Evropská unie
HÚ	hlubinné úložiště
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu
MŽP	Ministerstvo životního prostředí
NNO	nestátní neziskové organizace
PS pro dialog	Pracovní skupina pro dialog o hlubinném úložišti
RAO	radioaktivní odpady
SOÚ AV ČR	Sociologický ústav Akademie věd České republiky
SÚJB	Státní úřad pro jadernou bezpečnost
SÚRAO	Správa úložišť radioaktivních odpadů
TA ČR	Technologická agentura České republiky
VJP	vyhořelé jaderné palivo
VAO	vysokoaktivní odpady

SHRNUTÍ

Metodika je výsledkem projektu, jehož jádrem bylo shromáždění a systematizace poznatků o sociální zakotvenosti rozhodování o hlubinném úložišti vyhořelého jaderného paliva a vysokoaktivních odpadů (HÚ) za pomoci kvalitativního a kvantitativního empirického sociologického výzkumu. Cílem metodiky je transformovat získané poznatky do aplikovatelné podoby tak, aby vznikl soubor zásad a postupů pro komunikaci s veřejností a participativní rozhodování, které přispějí k nekonfliktnímu průběhu jednání o HÚ v ČR. Vypracování tématu metodiky se opírá o analýzu sociální zakotvenosti rozhodovacího procesu, kde jsou rozlišeny názorové perspektivy účastníků jednání o HÚ, různé realizační aspekty projektu HÚ a jejich sociální charakter a je zdůrazněna potřeba spojit technickou přijatelnost projektu HÚ se sociální přijatelností. Páteř metodiky tvoří idea dialogu, která zásady a návrhy postupů rozpracovává jednak vzhledem k dialogu jako procesu rozhodování, jednak vzhledem k tématům dialogu. Metodika usiluje vyváženě zohledňovat názorové perspektivy všech účastníků jednání o HÚ tak, aby byla přínosná jak pro státní instituce, tak pro dotčené místní komunity. Doporučení metodiky jsou rozvíjena v návaznosti na dosavadní činnost Pracovní skupiny pro dialog o HÚ.

Proces výběru lokality pro výstavbu hlubinného úložiště VJP a VAO (dále jen HÚ) a následná realizace výstavby tohoto úložiště představují v dějinách ČR po roce 1989 nový, jedinečný a vyvíjející se sociální jev. Z historického hlediska je záměr výstavby HÚ svým rozsahem a významem srovnatelný s výstavbou jaderných bloků elektráren Dukovany a Temelín, o nichž se ale rozhodovalo ještě v době komunistického režimu. Nyní by naopak proces vyhledávání měl respektovat demokratické principy.

Důležitý je politický a právní kontext EU, jíž je ČR členem. Odpovědné státní instituce upravují nakládání s VJP a RAO v souladu s legislativou EU. V roce 2011 byla všemi členskými státy EU podpořena Směrnice Rady 2011/70/Euratom, jejímž obsahem je stanovení rámce „Společenství pro zodpovědné a bezpečné nakládání“ s VJP a VAO, který je specifikován přísnými a právně závaznými pravidly. V článku 10 této směrnice, jenž je věnován transparentnosti, se v odstavci 1 píše: „Členské státy zajistí, aby nezbytné informace týkající se nakládání s vyhořelým palivem a radioaktivním odpadem byly dostupné široké veřejnosti.“ Odstavec 2 stanoví: „Členské státy zajistí, aby veřejnost měla v souladu s vnitrostátními předpisy a mezinárodními závazky potřebnou příležitost účinně se účastnit procesu rozhodování týkajícího se nakládání s vyhořelým palivem a radioaktivním odpadem“ [Evropská rada 2011]. Kromě toho směrnice po členských státech požaduje vytvoření vnitrostátního programu pro nakládání s VJP a VAO, určuje jeho povinný obsah, dodržování transparentní politiky a také zavádí kontrolní mechanismy plnění směrnice.

Právní rámec jednání o HÚ v ČR má oporu v dalších zákonných normách, které upřesňují princip účasti dotčených či zainteresovaných stran (angl. „stakeholder“) na jednání. Z mezinárodního hlediska je relevantní Aarhuská úmluva, již podepsalo 46 převážně evropských států včetně ČR (v platnosti v ČR od října 2004) a která řeší otázky právních záruk v přístupu k informacím, politické participaci a rozhodování v oblasti životního prostředí [United Nations Economic Commission for Europe 2014]. Vedle toho je celý proces regulován řadou národních zákonů.¹ Již několik let je v ČR připravován návrh věcného záměru „zákona o zapojení obcí do výběru lokality hlubinného úložiště“, zatím se ale tento návrh nepodařilo posunout do legislativního procesu. Právní rámec nakládání s VJP a RAO je reflektován klíčovými státními koncepčními dokumenty, jako je *Koncepce nakládání s radioaktivními odpady a vyhořelým jaderným palivem a Státní energetická koncepce*.

O tom, že rozhodování o umístění HÚ představuje mimořádně významný sociální jev, svědčí množství mezinárodních vědeckých projektů, které se v posledních patnácti letech zabývaly sociálními otázkami jaderné energetiky a zvláště nakládáním s VJP a VAO.² V průběhu let také vznikly některé mezinárodní organizace, které for-

¹ Jde o tyto zákony:

Zákon č. 18/1997 Sb., o mírovém využívání jaderné energie a ionizujícího záření (*atomový zákon*).

Zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (*horní zákon*).

Zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí a o změně některých souvisejících zákonů (*zákon o posuzování vlivů na životní prostředí*).

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (*stavební zákon*).

Zákon č. 22/2004 Sb., o místním referendu a o změně některých zákonů.

Zákon č. 118/2010 Sb., o krajském referendu a o změně některých zákonů.

Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

Zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád.

² Šlo o tyto projekty financované na základě Rámcových programů EU s podporou Evropského společenství pro atomovou energii (EUROATOM): RISCUM (2000-2003), COWAM (2000-2003), COWAM2 (2004-

mou konferencí, seminářů a odborných zpráv napomáhají pravidelnému sdílení poznatků, zkušeností a dobrých praktik mezi veřejností, státními institucemi a odborníky jak z oblasti přírodních, tak sociálních věd.³

Problémem s VJP se musí zabývat všechny země, kde je v provozu nějaký jaderný reaktor. Všechny členské státy EU i některé státy ve světě, jichž se tento problém týká, v současnosti zvažují možnost uložení v HÚ. Mezi přírodními vědci a technickými odborníky existuje shoda, že HÚ představuje nepřijatelnější a nejbezpečnější řešení. Cílem hlubinného ukládání VJP a VAO je zajistit trvalou (až 100.000 let) izolaci uložených materiálů od životního prostředí vlivem kombinace inženýrských (umělých) a přírodních (geologických) bariér. Detaily tohoto řešení jsou předmětem pokračujícího vědeckého výzkumu a technologického vývoje. Podmínkou je realizace geologických průzkumů umožňujících určit, která lokalita v ČR je pro výstavbu HÚ z geologického hlediska nejvhodnější.

Samotné rozhodnutí o místě výstavby HÚ ale ani zdaleka není jen technickou záležitostí. Všechny sedm lokalit v ČR, které jsou vytipovány jako potenciálně geologicky vhodné pro výstavbu HÚ, se nachází na katastrálním území několika obcí a v každé této lokalitě mají trvalé bydliště tisíce lidí. V lokalitách je kromě toho množství využívaných rekreačních objektů a mají zde sídla firmy. Mají-li být respektovány demokratické principy a účast veřejnosti na rozhodování, jak ji vyžadují právní normy a politika EU, pak je nutné vést jednání o HÚ tak, aby byly zohledněny názory všech, kdo se daným rozhodnutím cítí být dotčeni. HÚ se musí stát nejen technicky, ale také sociálně přijatelným řešením.

Najít způsob likvidace VJP a VAO je otázkou celospolečenské odpovědnosti. Tomu, aby bylo dosaženo sociální přijatelnosti výstavby HÚ na území ČR, mohou napomoci zkušenosti a sociálněvědní poznatky z podobných projektů v zahraničí. Na to bude upozorněno dále v metodice. Na druhou stranu z dosavadních diskuzí o sociálních aspektech nakládání s VJP a VAO vyplývá, že při hledání cesty je nutné ctít národní i lokální specifika [např. Forum for Stakeholder Confidence 2015]. Obsahem našeho projektu bylo využít empirický sociologický výzkum k tomu, aby tato specifika byla zachycena. Výsledná zjištění výzkumu pro nás byla základním zdrojem informací pro aplikaci obecnějších sociologických poznatků a zkušeností ze zahraničí na situaci jednání o HÚ v ČR.

Předkládaný text má charakter metodiky. Dle aktuální klasifikace výsledků vědecké práce jde o typ výsledku, který je doporučen pro využití k praxi [Úřad vlády ČR 2013]. Tím jsou na text kladeny zvláštní požadavky. Nemá běžný formát výzkumné zprávy, jež by se omezovala na prezentaci poznatků, ani odborného článku pro speciálně kvalifikovanou skupinu čtenářů. Důraz je položen na to, aby metodika byla prakticky užitečná pro všechny účastníky jednání o HÚ. Jednak tím, že jim pomůže porozumět jejich pozici v jednáních, jednak tím, že formuluje zásady a postupy, jak k těmto jednáním přistupovat. Snahou metodiky je skloubit hledisko odbornosti s tím, aby používaný jazyk včetně některých odborných termínů byl co možná nejsrozumitelnější i pro laického čtenáře. Na mnoha místech bylo nutné rezignovat na podrobnější odbornou argumentaci, protože by působila rušivě a příliš by natahovala text. Tam, kde to bylo vhodné z důvodu větší důležitosti nebo kvůli možnosti získat doplňující informace, jsou v textu ponechány odkazy na zdrojovou literaturu. Úplný seznam použité literatury je uveden na konci metodiky.

2006), ARGONA (2006-2008), CIP (2007-2009), IPPA (2011-2013), InSOTEC (2011-2014), PLATENSO (2013-2016).

³ Patří sem např. „Forum on Stakeholder Confidence“ (FSC), které funguje pod Agenturou pro jadernou energii (NEA) při Organizaci pro mezinárodní spolupráci a rozvoj (OECD), nebo „Energy – Transparency Centre of Knowledge“ (E-TRACK), které je zaštitěno „Společným výzkumným střediskem“ (JRC) při Evropské komisi.

Téměř celý text metodiky byl konzultován se SÚRAO a MPO a byly do něj zapracovány zasláné připomínky. Konzultace metodiky proběhla rovněž formou pořádání odborného semináře, který proběhl na SOÚ AV ČR dne 1. prosince 2015. Pozvánka na seminář byla zaslána všem, kdo se nějak zapojují do jednání o HÚ, a odborníkům z oblasti sociálních věd. Účastníci semináře, kterých nakonec bylo 15, měli k dispozici text metodiky, ke kterému měli příležitost se vyjádřit z hlediska svých praktických očekávání, zájmů, kritických připomínek apod. Také tyto podněty byly zapracovány.

Tato část metodiky vysvětluje účel metodiky a o použité postupy shromažďování a systematizace poznatků.

2.1 Zdůvodnění potřeby metodiky

Jednání o hlubinném úložišti je ovlivněno historickým kontextem ukládání RAO v ČR, jehož počátky sahají do 50. let 20. století. Pro skladování nízko- a středněaktivních odpadů, k jejichž produkci dochází ve zdravotnictví, průmyslu, výzkumu, ale i v jaderné energetice, postupně v ČR vznikla čtyři tzv. přípovrchová úložiště (Hostim u Berouna (v provozu 1959-1964), Richard u Litoměřic, Bratrství u Jáchymova a úložiště v areálu jaderné elektrárny Dukovany. V obou jaderných elektrárnách fungují také mezisklady VJP. Rozhodnutí o výstavbě HÚ bylo učiněno v průběhu 90. let 20. století a vychází z domácích i zahraničních zkušeností s nakládáním s RAO. Následně začal proces výběru vhodné lokality.

Obrázek 1: Mapa ČR se sedmi vytipovanými lokalitami

Obrázek 1 ukazuje rozmístění sedmi lokalit, kde se v současnosti zvažuje výstavba HÚ a ze kterých má být vybrána jedna finální lokalita. Lokality (pojmenované dle názvů výrazných geografických prvků v okolí) byly vytipovány na základě sekundárního výzkumu dostupných geologických informací, satelitního průzkumu a posléze Referenčního projektu z konce 90. let, který souhrnně popisuje technické a ekonomické možnosti budoucí stavby v podmínkách ČR a zahrnuje posouzení vlivu na životní prostředí. V roce 2003 doporučilo SÚRAO šest nejperspektivnějších lokalit s žulovým podložím, v roce 2011 byla doplněna lokalita Kraví hora. Zúžení výběru je podmíněno realizací podrobnějších geologických průzkumů na území lokalit.

Jednání o HÚ fakticky začalo zveřejněním informací o vytipovaných lokalitách v roce 2003. To vyvolalo protesty, pod jejichž vlivem bylo na období 2004 až 2009 vyhlášeno pětileté moratorium na geologické průzkumy. V programovém prohlášení vlády z roku 2007 stojí, že další kroky okolo HÚ budou podmíněny souhlasem dotčených obcí [Vláda ČR 2007]. Posun v jednání o HÚ přineslo zahájení činnosti „Pracovní skupiny pro dialog o hlubinném úložišti“ v roce 2010. Došlo k němu za podpory MPO v součinnosti s MŽP za účelem posílení transparentnosti výběru. Členy PS pro dialog se

stali představitelé veřejné správy obcí v lokalitách, představitelé místních občanských iniciativ i celostátních environmentálních organizací a představitelé relevantních státních orgánů (Senát ČR, Poslanecká sněmovna ČR, MPO, MŽP, SÚJB, SÚRAO). Aktualizovaný atomový zákon v srpnu 2011 stanovil pravidelný roční finanční příspěvek státu obcím za to, že na jejich území budou realizovány geologické průzkumy.

Poté dochází k nepříznivému obratu. Přestože SÚRAO v roce 2011 veřejně slíbilo neudělat žádný krok v procesu výběru bez explicitního souhlasu dotčených obcí, na sklonku roku 2012 začalo – prostřednictvím státního podniku DIAMO - bez souhlasu obcí podávat žádosti o stanovení průzkumného území. To vyvolalo velké rozladění na straně obcí a místních občanských iniciativ. V důsledku vzniklé krize byla v roce 2013 přerušena činnost PS pro dialog, protože úsilí na její práci se jeví jako plýtvání silami. Reakcí na krizi bylo v roce 2014 dojednání transformace PS pro dialog do podoby pracovního orgánu Rady vlády pro energetickou a surovinovou strategii ČR. S tímto novým statutem PS pro dialog od roku 2015 obnovila svoji činnost jako komunikační platforma pro jednání o HÚ. Jejím aktuálně nejdůležitějším úkolem je finalizovat návrh věcného záměru zákona o zapojení obcí do výběru lokality pro HÚ a posunout jej do legislativního procesu.

Dle stávajícího plánu SÚRAO by výstavba HÚ v ČR měla probíhat v letech 2050 až 2065. Budoucí cesta řešení problému s VJP a VAO prostřednictvím HÚ bude dlouhá a bude zahrnovat množství dílčích kroků a fází. Vzhledem k unikátnosti a technologické náročnosti celého projektu bude komunikací o HÚ provázet nejistota o přesné podobě dalšího postupu. Jednání o HÚ bude možné považovat za úspěšná jedině tehdy, bude-li mezi všemi účastníky postupně dosaženo dohody o výběru finální lokality a budou-li účinně nastaveny mechanismy, které po dobu výstavby a provozu HÚ zajistí dodržování této dohody.

Hodnocení dosavadního vývoje ukazuje, že udržování smysluplného a efektivního průběhu jednání o HÚ je pro všechny zúčastněné náročným úkolem. Negativní zvraty v jednání byly příčinou finančních ztrát a ztrát vynaloženého času. Narušily vzájemnou důvěru jako základní předpoklad snahy hledat racionálními prostředky dohodu. Na tuto situaci odpovídá předkládaná metodika, která jednání o HÚ rozebírá ze sociologického hlediska.

2.2 Cíl metodiky

Cílem metodiky je **na základě sociologické analýzy vytvořit soubor zásad a postupů komunikace s veřejností a participativního rozhodování, které přispějí k nekonfliktnímu průběhu jednání o HÚ v ČR.**

Koncepce sociologické analýzy, o níž se metodika opírá, je podrobněji rozvedena v kapitole 2.3. – Novost přístupu. Metodika je koncipována tak, aby na základě dostupných sociologických poznatků vyváženě a co možná nestranně zohledňovala **názorové perspektivy všech důležitých účastníků jednání o HÚ** s důrazem na perspektivu obyvatel lokalit jako klíčového účastníka těchto jednání. V závislosti na tom je věnována diferencovaná pozornost jednotlivým **realizačním aspektům HÚ.**

Funkce metodiky je jednak expertní, jednak veřejná [srov. Burawoy 2007]. **Expertní funkce** metodiky spočívá v tom, že odpovědným státním institucím, zejména organizaci SÚRAO, poskytuje empirickým sociologickým výzkumem podložená doporučení, jak ze strany státu přistupovat k jednání o HÚ. **Veřejná funkce** metodiky spočívá v tom, že popisuje vhodné způsoby komunikace a participace všech důležitých účastníků rozhodování o HÚ.

Sociologie disponuje propracovanými metodami pro spolehlivé a mnohdy exaktně kvantifikovatelné poznání společnosti. Praktická aplikace takového poznání ale nemá charakter implementace technického postupu s jednoznačně garantovanými výsledky. Je v mnohém podmíněna cílovým sociálním prostředím, tj. růzností názorů a hodnot konkrétních jedinců a skupin, neformální komunikací mezi nimi, možnými nezamýšlenými důsledky jednání apod. Východiskem metodiky je, že aplikace sociologického poznání má často blíže k tzv. měkkému vědění, jehož smysl se plně rozvine až v konkrétní situaci, kdy je toto vědění interpretováno jedinci a sociálními skupinami. Metodika chce nabídnout inspirativní myšlenky a návody na jejich aplikaci v naději, že se některé z nich přirozeným způsobem „přelijí“ do praxe jednání o HÚ v ČR, které probíhá především na půdě PS pro dialog.

2.3 Novost přístupu

Téma sociální zakotvenosti rozhodování o HÚ je samo o sobě historicky nové, originální a v kontextu novodobé české demokracie bezprecedentní. Přestože existuje pojitko s obecnějším sociologickým tématem rozhodování o sociálně zatěžujících stavbách (dálnice a dopravní stavby, továrny, přehrady apod.), má HÚ některá důležitá specifika. Patří k nim mimořádná dlouhodobost projektu (včetně navazujících správních řízení), obavy související s neviditelným rizikem radiace, neobvyklost stavby vymykající se běžné zkušenosti nebo otázka odpovědnosti (za likvidaci VJP a VAO, za životní prostředí, vůči budoucím generacím).

Téma je relativně mladé i v mezinárodním měřítku. Začátky projektů HÚ v evropských zemích spadají zhruba do konce 80. let. Od té doby je problém VJP a VAO zvyšující se měrou diskutován v zahraniční sociologické literatuře, zvláště v oblastech jako je environmentální sociologie a analýza rizik [Beck 2004; Sjöberg 2003, 2006; Jenkins-Smith, Silva, Nowlin, de Lozier. 2009], teorie komunikace a rozhodování [Andersson 2008; Marshall 2005; Meskens, Laes 2009; Brunnengräber, di Nucci et al. 2015; Sundqvist 2001], analýza vztahu společnosti a techniky [Callon, Lascoumes, Barthe 2009; Brunnengräber 2015] či etika odpovědnosti [Marshall 2005; Oughton, Hanson 2013]. Cenným zdrojem aplikovatelných poznatků jsou také některé zprávy z mezinárodních projektů [Andersson et al. 2011; Bergmans et al. 2014; Elam, Lidberg, Soneryd, Sundqvist 2009; Kallenbach-Herbert, Brohmann, Simmons, Bergmans, Barthe, Martel 2015; Klüver et al. 2001] nebo dokumenty zaštitěné Evropskou komisí [Martel, Ferraro 2014; Martel, Ferraro 2015; Evropská komise 2005, 2008] či Organizací pro mezinárodní spolupráci a rozvoj [Forum for Stakeholder Confidence 2010, 2012, 2013, 2015].⁴ Sociologická literatura od českých autorů je naopak omezená. Až na výjimky [Ďurďovič, Vajdová, Bernardyová 2014; Ocelík 2015] vznikala většina prací buď jako popisné zprávy z empirických výzkumů [Ďurďovič 2012; Ďurďovič, Marešová 2014; Ďurďovič, Vajdová, Bernardyová 2015; Čermák, Kyselá, Ďurďovič, Bernardyová 2015] nebo jako výsledek zapojení do mezinárodních projektů [Konopásek, Svačina 2014]. K širšímu tématu sociálních otázek jaderné energetiky nicméně existují i některé další práce z poslední doby [např. Drábová, Pačes et al. 2014; Polanecký, Haverkamp 2010; Ouředníček 2015; Wagner 2015].

Výzkumný projekt a příprava metodiky jsou založeny na ucelené koncepci. Přípravě metodiky předcházela 18 měsíců trvající etapa **shromažďování a systematizace poznatků**. Nejdůležitější výsledky rozvinutí koncepce projektu a její aplikace na téma jednání o HÚ jsou vloženy do částí 3, 4 a 5 tohoto dokumentu a tvoří vlastní obsah metodiky.

⁴ Výčet těchto projektů je uveden v poznámce č. 3.

Hlavním a originálním zdrojem poznatků byla **realizace empirického sociologického výzkumu na téma HÚ**, jehož cílem bylo komplexně zachytit sociální jev jednání o HÚ za pomoci standardních sociologických technik sběru kvantitativních a kvalitativních dat. Empirický výzkum měl 4 fáze sběru dat:

- 1) Dotazování bloku otázek na téma HÚ na reprezentativním vzorku populace ČR (n=1081) v rámci pravidelného šetření CVVM při Sociologickém ústavu AV ČR; dotazování proběhlo 3. - 10.2. 2014.⁵
- 2) Organizace skupinových diskuzí ve 4 lokalitách.⁶ V červnu a srpnu 2014 proběhly v každé lokalitě 2 dvouhodinové diskuze, každá s cca 6 účastníky vybranými dle klíče upřednostňujícího maximální pestrost (z hlediska místa trvalého bydliště, věku a vzdělání účastníků, jejich pohlaví a jejich názoru na přijatelnost / nepřijatelnost projektu HÚ).
- 3) Organizace 9 hloubkových rozhovorů se zástupci nejvýznamnějších účastníků jednání o HÚ a experty. Rozhovory v délce cca 45 minut byly realizovány na podzim 2014.
- 4) Organizace dotazníkového šetření ve 4 lokalitách⁷ na reprezentativním vzorku lokální populace (n=300 pro každou lokalitu) ve víkendových termínech 23. až 24. 5. a 30. až 31. 5. 2015.

Data z jednotlivých fází byla zpracována a pak analyzována a interpretována ve výzkumných zprávách.⁸ Z metodologického hlediska sběr kvalitativních dat (fáze 2 a 3) umožnil explorační zkoumání jevu, zatímco sběr kvantitativních dat (fáze 4) statisticky ověřoval, zpřesňoval a doplňoval zjištění z kvalitativních dat. Účelem empirického výzkumu v rámci projektu nebylo zkoumat situaci v jednotlivých lokalitách, nýbrž zachytit sociální jev jednání o HÚ v jeho podstatných rysech a získané poznatky transformovat do aplikovatelného výsledku ve formě metodiky. K tomu postačovalo, aby byl výzkum realizován pouze ve 4 ze 7 vytipovaných lokalit (viz též poznámka 6).

Uvedený výzkum na téma HÚ je svou metodologií a rozsahem unikátní. Podle dostupných informací výrazně přesahuje parametry dosud realizovaných sociologických výzkumů na téma HÚ v zemích Střední a Východní Evropy, které řeší problém s VJP a VAO a zvažují plán výstavby HÚ. Empirická data by ale sama o sobě nestačila a ani by nemohla být interpretována v odpovídajícím kontextu, kdyby od počátku výzkumných aktivit a v celém jejich průběhu nebyly ke shromažďování a systematizaci poznatků využívány další zdroje:

- **Studium odborné zahraniční literatury**, která referuje o průběhu podobných projektů v zahraničí a zasazuje empirická zjištění do teoretického rámce. Řada teoretických konceptů byla integrována i do této metodiky. V nejdůležitějších případech na to v metodice upozorňujeme odkazem na příslušnou publikaci.
- **Průběžný monitoring a vyhodnocování vývoje jednání o HÚ** a aktivit jednotlivých účastníků tohoto jednání za pomoci médií a osobní komunikace.

⁵ Tato fáze sběru dat vznikla nad rámec a mimo financování z grantu TAČR na základě spolupráce mezi SOÚ AV ČR a SÚRAO.

⁶ Z důvodu finančních možností grantu musel řešitelský tým pro realizaci výzkumu vybrat pouze 4 ze 7 vytipovaných lokalit. Na základě pečlivého zohlednění různých sociologických kritérií byly vybrány lokality Čihadlo, Čertovka, Magdaléna a Hrádek. Volba lokalit pro sociologický výzkum žádným způsobem nesouvisí s procesem výběru lokality pro úložiště.

⁷ Dotazníkové šetření bylo realizováno ve stejných 4 lokalitách jako skupinové diskuze.

⁸ Z fáze 1, která byla doplněna nad rámec projektu TAČR, vznikla samostatná analytická zpráva pro SOÚ AV ČR a SÚRAO [Durdovič, Marešová 2014]. Z fází 2 a 3 vznikla zpráva analyzující kvalitativní data [Durdovič, Vajdová, Bernardyová 2015], z fáze 4 zpráva analyzující kvantitativní data [Čermák, Kyselá, Durdovič, Bernardyová 2015].

- **Účast na jednání o HÚ v ČR** prostřednictvím zástupce, který je za SOÚ AV ČR členem PS pro dialog a účastní se pravidelných schůzí.⁹
- **Účast na odborných seminářích, veřejných diskuzích a mezinárodních konferencích a fórech** (např. semináře k HÚ a jaderné energetiky v Senátu PS ČR, setkání FSC, jednání tzv. Advisory Group při projektu E-TRACK apod.).
- **Zapojení členů týmu do evropských projektů týkajících se problematiky sociální dimenze jaderné energetiky** (aktuálně projekt PLATENSO).

⁹ Od roku 2010 do roku 2014 byla předsedkyní PS pro dialog PhDr. Zdenka Vajdová, která do svého odchodu do důchodu na konci roku 2014 byla také členkou řešitelského týmu projektu. Od roku 2015 je za SOÚ AV ČR členem PS pro dialog M. Durdovič, který se ale jako host a později zástupce Z. Vajdové účastnil téměř všech jednání PS pro dialog od roku 2012.

3. Sociální zakotvenost rozhodovacího procesu

Metodika vychází z pojmu **sociální zakotvenosti** jednání o HÚ [Granovetter 1985]. Tímto pojmem je míněno, že rozhodování o HÚ zahrnuje sociální vztahy mezi všemi, kterých se týká, a že bude mít výrazné a dlouhodobé sociální důsledky zvláště pro finální lokalitu. Abychom (s pomocí sociologické analýzy) porozuměli situaci jednání o HÚ, zaměřuje se metodika nejprve na popis sociální zakotvenosti.

3.1 Názorové perspektivy účastníků jednání

Složení institucí a jedinců, kteří se přímo podílejí na jednání o HÚ, je v ČR podobné jako v jiných evropských zemích [Martel, Ferraro 2015]. Jednání o HÚ má charakter sociální komunikace mezi zástupci různých **kategorií účastníků**, jejichž názorové perspektivy jsou z povahy věci často rozdílné a někdy silně konfliktní. Rozdíly vyplývají z odlišných hodnot, zájmů a cílů jednotlivých účastníků a z toho, jaké jsou jejich možnosti jednání o HÚ ovlivnit. Předpokladem pro formulaci metodiky jednání o HÚ je porozumění tomu, jaké základní vztahy se ustavují mezi různými kategoriemi účastníků. K tomu je nutné provést určitou redukci. Většinu účastníků jednání o HÚ lze rozdělit podle toho, zda se jejich agenda v převažující míře orientuje na podporu **státního aparátu**, nebo na podporu **místních komunit**. Výsledek provedené redukce ukazuje tabulka 1.

Tabulka 1: Klasifikace účastníků jednání o HÚ a jejich převažující orientace

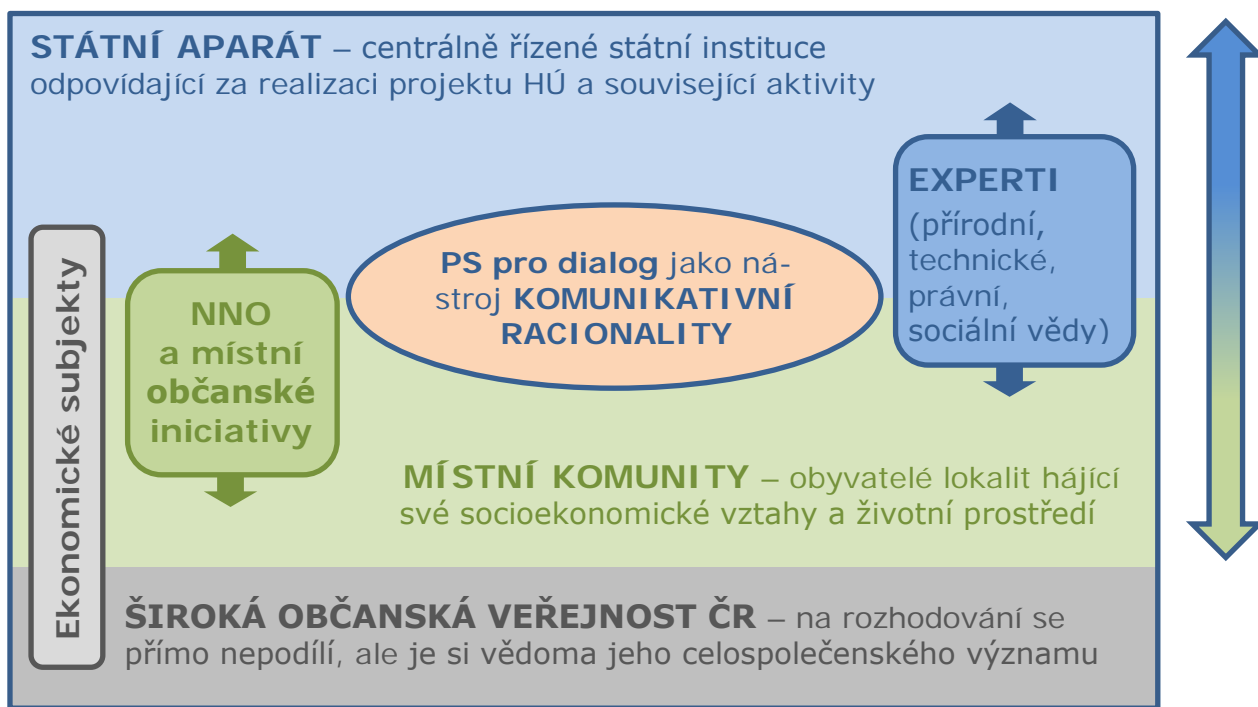
KATEGORIE ÚČASTNÍKŮ JEDNÁNÍ O HÚ	PŘEVAŽUJÍCÍ ORIENTACE AGENDY
pověřené státní instituce (zejm. SÚRAO, v pozdější fázi procesu též SÚJB)	STÁTNÍ APARÁT
orgány výkonné moci (MPO, MŽP, vláda)	
orgány zákonodárné moci (Poslanecká sněmovna a Senát PČR)	
občané žijící ve vytipovaných lokalitách	MÍSTNÍ KOMUNITY
obce ve vytipovaných lokalitách jako vykonavatelé samosprávy	
místní občanské iniciativy	
nestátní neziskové organizace s širší a celonárodní působností	orientace částečně podmíněna okolnostmi
experti (vědci, odborníci)	
ekonomické subjekty zapojené do realizace projektu (producenti VJP a VAO, specializované firmy apod.)	

Výstavba HÚ byla iniciována státním aparátem. Bylo o ní rozhodnuto v nejvyšších patrech výkonné moci na základě expertních doporučení a odtud byla odpovědnost za projekt přenesena na nižší státní instituce. **Názorová perspektiva státního aparátu** je dána zájmem efektivně realizovat proces výběru lokality a výstavby

HÚ jako řešení problému s VJP a VAO. Ve svém postupu je státní aparát vázán existujícím právním systémem a řídí se praktickými prioritami (zajištění bezpečnosti, dodržení časového plánu, hospodárné nakládání s finančními prostředky apod.). Respektování sociální zakotvenosti rozhodování o HÚ je v této perspektivě pokládáno spíše za překážku efektivity, než za její podmínku.

Zapojení místních komunit do jednání o HÚ vzniklo jako odpověď na aktivitu státu. **Názorová perspektiva místních komunit** má formu obranné komunikace, jejímž cílem je hájit socioekonomické vztahy a životní prostředí v lokalitách. To nevyklučuje vstřícnost vůči projektu HÚ a tedy vůči státnímu aparátu, jež se v různé míře vyskytuje ve všech lokalitách, avšak většinový je nesouhlas s HÚ. Obsah obranné komunikace je na jednu stranu formulován obyvateli lokalit. Významně se na tom podílejí místní občanské iniciativy a členové obecních zastupitelstev, přestože mezi nimi jsou výjimky těch, kdo HÚ neodmítají. Na druhou stranu je obranná komunikace spoluutvářena NNO veřejně prezentujícími informace a argumenty na obhajobu lokálních zájmů. Na rozdíl od státního aparátu nemají místní komunity jasně definované priority a jejich aktivita je častěji reakcí na dění kolem HÚ. Síla odmítavého postoje sahá od absolutního odmítání HÚ až po ochotu k diskuzi o podmínkách zapojení konkrétní lokality do výběru za předpokladu, že místní komunity budou státním aparátem respektovány jako rovnocenní partneři.

Obrázek 2: Schéma základních vztahů mezi účastníky jednání o HÚ

Obrázek 2 využívá klasifikaci z tabulky 1 pro schematizované znázornění vztahů mezi účastníky jednání o HÚ. Obousměrná šipka na pravé straně znamená, že vztah mezi státním aparátem a místními komunitami představuje kontinuum. Konkrétní aktivita účastníků na straně státního aparátu může podporovat místní komunity a podobně může aktivita účastníků na straně místních komunit v určitých případech podporovat státní aparát. To, do jaké míry obě názorové perspektivy stojí nebo nestojí proti sobě, lze použít pro charakterizaci celkového stavu jednání o HÚ. Zatímco vývoj v posledních letech způsobil, že účastníci jednání hájili protikladné názorové perspektivy místních komunit a státního aparátu, předpokladem dosažení dohody o projektu HÚ je naopak stav, kdy se obě perspektivy budou protínat v míře, která umožní kooperaci, tj. účastníci jednání o HÚ budou činit rozhodnutí s ohledem na sebe navzájem.

Široká občanská veřejnost ČR se jednání o HÚ zatím účastní jen nepřímo. Přestože na rozhodnutí o HÚ není zainteresována tak jako místní společenství, občané si uvědomují závažnost otázky uložení VJP a VAO a její celospolečenský význam. Je pravděpodobné, že v dalších fázích projektu HÚ, kdy se rozhodování přiblíží výběru finální lokality a dojde k upřesnění informací o technickém řešení stavby, bude téma HÚ občanskou veřejností diskutováno více, než je tomu dnes, kdy je proces výběru a výstavby stále na počátku. Občanská veřejnost bude citlivě vnímat otázku odpovědnosti související s likvidací VJP a VAO a bude se zajímat také o bezpečnost a ekonomickou nákladnost této likvidace. Rozhodování o HÚ je jednou z důležitých výzev fungování demokracie v ČR a z tohoto hlediska by bylo logické a žádoucí, aby se v určité fázi tohoto rozhodování rozvinula mediálně zprostředkovaná a celospolečensky sledovaná diskuze o jeho správnosti. Taková diskuze i se všemi důsledky, jež by z ní mohly vyplynout, by napomohla tomu, aby konečné rozhodnutí ve věci HÚ bylo vnímáno jako ospravedlněné (legitimní).

V jednání o HÚ hrají důležitou roli nestátní neziskové organizace a experti, jejichž orientace na podporu státního aparátu nebo místních komunit je částečně ovlivněna okolnostmi. **Nestátní neziskové organizace** s širší a celonárodní působností a s nimi spolupracující **místní občanské iniciativy** se svou činností až na nečetné výjimky orientují na místní komunity, jimž pomáhají kompenzovat nepoměr sil ve vztahu ke státnímu aparátu. O této převažující orientaci svědčí pohled na seznam názvů těchto organizací a iniciativ (viz přílohu 2). Aktuální stav by se nicméně mohl změnit, pokud by se na základě dalšího jednání v místních komunitách rozšířilo přesvědčení, že výstavba HÚ přinese výhody, jež jsou v zájmu dané lokality. Za takových okolností by se mohly objevit nové nestátní neziskové organizace či místní občanské iniciativy orientované na podporu státního aparátu.

Činnost nestátních neziskových organizací zahrnuje také expertízu, která se týká zvláště právních záležitostí, účasti veřejnosti na politickém rozhodování a ochrany životního prostředí. Celkově se ale **experti** do projektu HÚ doposud ve větším počtu zapojují hlavně na straně státního aparátu, kde jsou pro jeho realizaci nepostradatelní. Technické řešení výstavby HÚ je vyvíjeno odborníky v oblastech jaderné fyziky a důlního inženýrství. Výběru lokality budou předcházet geologické průzkumy, které vyžadují spolupráci s geology. Stát angažuje právní experty zajišťující soulad kroků odpovědných institucí s platnými zákonnými normami. Také z hlediska administrativy se zdá, že je stát lépe vybaven odborně kvalifikovanými úředníky než místní komunity. Obce ve vytipovaných lokalitách naproti tomu dosud neměly k dispozici zvláštní finanční zdroje na najímání expertů a v minulosti jim často chyběly informace pro posouzení odbornosti projektu HÚ. Tato skutečnost způsobuje, že pro potenciální experty neexistují vhodné podmínky (finanční, institucionální), aby se angažovali na podporu místních komunit. Aktivity nestátních neziskových organizací, jež jsou financovány z nadací, grantů a darů, tento nedostatek nemohou plně kompenzovat.

Ekonomické subjekty zatím do projektu HÚ vstupují v omezené míře, nejčastěji v souvislosti s přípravou expertíz pro SÚRAO na základě výběrového řízení (např. pro provedení geologických průzkumů). Lze očekávat, že zapojení ekonomických subjektů se bude zvyšovat. Jelikož pro některé činnosti související s HÚ státní aparát není specializován, budou k jejich zajištění pravděpodobně uzavírány smlouvy se soukromými firmami. Projekt HÚ bude vyžadovat součinnost dodavatelů produktů a služeb nejen v oblasti vědy a výzkumu, technologií či inženýrských a stavebních prací, nýbrž také v navazujících oblastech veřejné dopravy, bydlení, ubytování, stravování apod. Rozhodnutí o vyváženém zapojení ekonomických subjektů jak ze strany širšího tržního prostředí, tak ze strany místních komunit a daného regionu je záležitostí komplexního plánování a řízení projektu HÚ. Jde o rozhodnutí, které má sociální charakter (viz též kapitulu 3.2).

Pozice odborníků z oblasti sociálních věd se od pozice odborníků z jiných profesí liší tím, že se jejich zájem soustředí na jednání o HÚ jako sociální jev, jehož průběh bude mít socioekonomické důsledky zvláště pro finální lokalitu. V této pozici mají sociální vědci jak expertní, tak veřejnou funkci (viz kapitola 2.2.), a je proto důležité, aby si udrželi neustrannost a objektivitu. Jejich aktivita nemůže být orientována ani na podporu státního aparátu, ani na podporu místních komunit. Musí zahrnovat schopnost prezentovat argumenty, které umožní vést komunikaci mezi oběma názorovými perspektivami.

Do středu schématu na obrázku 2 je umístěna **Pracovní skupina pro dialog o HÚ**, jejímiž členy jsou zástupci všech účastníků jednání o HÚ (viz též kapitolu 1.1.). PS pro dialog slouží jako komunikační platforma. Její existence a způsob práce se opírají o ideu, že při řešení otázek týkajících se HÚ je smysluplné usilovat o dosažení shody účastníků jednání na základě racionálního dialogu s vyloučením mocenských tlaků a nežádoucího vlivu emocí. Tato idea má teoretický základ v sociologické teorii komunikativního jednání [srov. Habermas 1987; Meskens, Laes 2009] a tomu, aby byla uvedena v život v ČR, napomohl projekt ARGONA [Vojtěchová 2009]. Na tomto obecnějším pozadí PS pro dialog vyznačuje specificky českou cestu jednání o HÚ.¹⁰ Jde o instituci, která vytváří kulturu diskuze rozdílných názorových perspektiv účastníků jednání o HÚ a umožňuje kolektivně organizovat úsilí na řešení společného problému s VJP a VAO.

Navrhovaná metodika předpokládá existenci PS pro dialog a je koncipována tak, aby podpořila její roli při zprostředkování komunikace mezi účastníky jednání o HÚ v ČR.

3.2 Realizační aspekty projektu hlubinného úložiště

Přesné parametry projektu HÚ jsou záležitostí dohody, která bude zohledňovat dostupné vědecké poznatky ve všech relevantních oblastech. Jednání o HÚ bude sestávat z řady postupných rozhodnutí, během nichž projekt nabyde svou konkrétní podobu. Časový plán SÚRAO cílí na rok 2065 jako rok uvedení HÚ do provozu. Pro období předcházející tomuto datu je stanovena řada termínů pro dokončení dílčích fází projektu. Protože je projekt rozložen do delšího časového období, je v něm prostor pro to, aby některé termíny mohly být posunuty, aniž by to ovlivnilo splnění naplánovaného data dokončení. Jde o příznivou skutečnost, která odpovídá zkušenostem ze zahraničí, kde se realizace podobných projektů většinou zpožďovala. Vzhledem ke složitosti projektu je nemožné předem jednostranně stanovit přesné termíny postupu, protože ty jsou zčásti obsahem jednání mezi všemi kategoriemi účastníků a výsledkem jejich dohody, jež reflektuje reálný vývoj kolem HÚ. Přestože stanovení orientačního časového plánu ze strany státního aparátu je strategicky nezbytné, lpění na termínech, které není podloženo vývojem jednání, samo o sobě projekt dopředu neposune.

Je známé základní rozfázování postupu projektu. Podle aktuálního plánu SÚRAO budou nejprve provedeny geologické průzkumy, jež poskytnou odborné podklady pro výběr a doporučení hlavní a záložní lokality. V další fázi bude na základě podrobných výzkumů komplexně prověřena doporučená hlavní lokalita, zatímco záložní lokalita bude zkoumána jen tehdy, pokud by se hlavní lokalita prokázala jako nevhodná (trvání cca 10 let). Následující postup bude spočívat ve vybudování podzemní laboratoře ve finální lokalitě, která prostřednictvím dalšího výzkumu připraví podmínky pro výstavbu

¹⁰ Působení PS pro dialog je sledováno i zahraničními odborníky, protože se svým zaměřením a složením odlišuje od podobných uskupení v jiných zemích. V míře, ve které se úspěšně osvědčuje, PS pro dialog může sloužit jako zdroj inspirace.

HÚ (trvání cca 25 let). Nakonec dojde k výstavbě HÚ (trvání cca 15 let). Všechny fáze budou vázány právními předpisy, budou sestávat z řady správních řízení a dalších procesů před správními orgány¹¹ a SÚRAO v nich bude žádat o součinnost další odpovědné státní instituce (MŽP při realizaci procesů SEA a EIA, SÚJB při posuzování bezpečnosti apod.).

Technickoadministrativní postup projektu HÚ bude probíhat v širších sociálně zakotvených procesech rozhodování. Pro účely metodiky je vhodné obé oddělit, aby vynikly vzájemné vztahy. Prvním krokem pro identifikaci sociální zakotvenosti bylo odlišení různých kategorií účastníků jednání o HÚ a jejich názorových perspektiv (viz 3.1). Druhý krok spočívá v rozvinutí **koncepte realizačních aspektů projektu HÚ**, které mají sociální charakter a které v současnosti nebo v budoucnosti bude nutné zohledňovat a systematicky řešit. Tabulka 2 rozlišuje 9 takových realizačních aspektů.

Účelem tabulky 2 je postihnout komplexnost projektu HÚ z hlediska toho, jakým způsobem nabývá sociálního charakteru. To ilustrují položky v pravém sloupci, které jsou přiřazeny k jednotlivým realizačním aspektům. Ze studia těchto položek vyplývá, že o sociálním charakteru lze hovořit ve trojím ohledu. Zaprvé získává projekt HÚ **sociální charakter v užším smyslu** tím, že daný realizační aspekt vyžaduje koordinaci činnosti všech kategorií účastníků jednání a obecně pak koordinaci mezi místními komunitami a státním aparátem. Komunikace, politická jednání, ekonomické dohody či tvorba právních dokumentů nemohou dlouhodobě fungovat, pokud nejsou vytvořeny příznivé podmínky pro rozvoj korektního vztahu mezi místními komunitami a státním aparátem.

Zadruhé má projekt HÚ **sociální charakter v širším smyslu**. Ten se týká důsledků rozhodování o HÚ pro sociální vztahy. Zvláště v minulosti zčásti šlo o rozhodnutí, na nichž se nepodílely všechny kategorie účastníků. Obce neměly možnost ovlivnit, zda jejich lokalita bude či nebude vytipována pro projekt HÚ, přestože to zatížilo sociální vztahy v lokalitách. Pravděpodobně i v budoucnosti budou některá rozhodnutí související s bezpečnostními a technicko-konstrukčními otázkami činěna experty a veřejnost s nimi bude jen seznámena. Pro budoucnost je nicméně důležité otevřít rozhodování o klíčových otázkách všem kategoriím účastníků. Jen tak bude zajištěno, že při rozhodování o politických, právních a ekonomických podmínkách projektu HÚ, jež budou mít důsledky pro sociální vztahy obyvatel ve vytipovaných lokalitách, budou zohledněny všechny názorové perspektivy. Pokud v klíčových otázkách nebude dosaženo všestranné dohody, budou realizované kroky zpochybňovány a proces rozhodování se může zpomalit nebo zablokovat.

Zároveň je třeba zohlednit, že důsledky pro sociální vztahy se nebudou týkat jen přítomné generace obyvatel lokalit, ale i postupně nastupujících nových generací a zvláště ve finální lokalitě všech generací přinejmenším během několika následujících staletí, než bude provoz HÚ ukončen. Tato souvislost vyvolává obecnější etické otázky mezigenerační odpovědnosti. Místní komunita ve finální lokalitě bude vystavena nutnosti integrovat do svých sociálních vztahů fakt výstavby a provozu HÚ. Tím dojde k reformování kulturní identity dané lokality. Od tohoto mimořádného procesu nebudou odděleny ani instituce státního aparátu, ani široká občanská veřejnost ČR, které se od okamžiku, kdy padne konečné rozhodnutí, budou podílet na udržování vědomí o pokračování projektu HÚ včetně vztahu k finální lokalitě.

¹¹ Nejdůležitějšími řízeními a procesy budou řízení o stanovení průzkumného území pro zvláštní zásah do zemské kůry, řízení o stanovení chráněného území pro zvláštní zásah do zemské kůry, řízení o povolení k hornické činnosti, dále proces tvorby politiky územního rozvoje a územně plánovací dokumentace, posuzování vlivů na životní prostředí, řízení o povolení umístění jaderného zařízení, územní řízení, řízení o povolení k výstavbě jaderného zařízení, stavební řízení, řízení o povolení k uvedení jaderného zařízení do provozu [Pracovní skupina pro dialog 2015].

Tabulka 2: Realizační aspekty projektu HÚ a identifikace jejich sociálního charakteru

REALIZAČNÍ ASPEKT	IDENTIFIKACE SOCIÁLNÍHO CHARAKTERU
komunikační	veřejně dostupné zdroje informací o projektu HÚ
	veřejná debata se zastoupením všech názorových perspektiv
	transparentní komunikace jako způsob budování důvěry
politický	účast veřejnosti, zejm. místních komunit, na rozhodování
	účast obecních samospráv na rozhodování
	jasná a fungující dělba kompetencí mezi státními institucemi
právní	právní rámec upravující proces výběru finální lokality
	právní rámec pro nakládání s VJP a VAO
	právní nástroje pro poskytování dílčích záruk v průběhu realizace projektu
ekonomický	kompenzace od státu obcím ve vytipovaných lokalitách
	socioekonomické důsledky pro finální lokalitu
	přidaná hodnota projektu HÚ pro finální lokalitu
etický	odpovědnost za VJP a VAO vyprodukované na území ČR
	odpovědnost za zátěž plynoucí z rozhodnutí o HÚ vůči budoucím generacím
	celková spravedlnost rozhodovacího procesu
bezpečnostní	zajištění ochrany života před radioaktivním zářením při přepravě a ukládání VJP a VAO
	analýza potenciálních vnějších rizik (např. teroristický útok, válečný konflikt)
environmentální	vliv projektu HÚ na životní prostředí zejm. ve finální lokalitě (např. zemědělské plochy, zdroje vody, lesy, areály pro trávení volného času)
	vliv změn životního prostředí na místní komunity (např. v oblastech bydlení, zemědělství, regionální turistiky)
technicko-konstrukční	zátěž vyplývající z realizace průzkumných a stavebních prací pro místní komunity
	zapojení ekonomických subjektů do průzkumných a stavebních prací
	integrace technicko-konstrukční a sociálněvědní expertízy
kulturní	architektonické začlenění stavby HÚ do krajiny
	vliv projektu HÚ na formování kulturní identity lokality
	dlouhodobá mezigenerační paměť týkající se areálu HÚ

Za třetí má projekt HÚ **zprostředkovaný sociální charakter**. Realizace geologických průzkumů, výstavba podzemní laboratoře a především výstavba HÚ budou znamenat zásah do životního prostředí. Debatu o rozsahu tohoto zásahu je v současnosti možné vést jen v omezené míře. Naplno se rozvine, až dojde k upřesnění technicko-konstrukčních detailů stavby HÚ a jejího umístění v katastrálním území obcí. Je nicméně jisté, že environmentální dopad projektu HÚ zprostředkovaně ovlivní aktivity místní komunity související s bydlením, zemědělstvím, regionální turistikou apod., přičemž je obtížné dopředu predikovat, nakolik půjde o negativní, nebo pozitivní vliv. Pro integraci stavby HÚ do sociálních vztahů v místní komunitě a pro vnímání stavby širší veřejností bude mít význam také architektonické začlenění stavebního komplexu HÚ do krajiny a zohlednění možnosti vedlejšího využití tohoto komplexu místní komunitou.

Realizační aspekty, které prezentuje tabulka 2, se v reálném světě dění kolem HÚ nevyskytují odděleně, nýbrž navzájem souvisejí a často tvoří spojené nádoby. Tabulka je nástrojem porozumění komplexitě projektu HÚ a logika jejího uspořádání je podřízena účelu vypracování metodiky.

Následující části metodiky berou v potaz všechny realizační aspekty projektu HÚ. Oproti tabulce 2 se řídí opačnou logikou, kdy realizační aspekty nejsou kladeny vedle sebe, nýbrž jsou sledovány v souvislostech tak, aby aplikovatelná doporučení stála co nejbližší praxi. Nebylo možné se přitom vyhnout tomu, že některým realizačním aspektům je věnována větší pozornost než jiným. Jednání o HÚ v ČR v posledních letech nabylo na intenzitě a dospěla k některým důležitým výsledkům, zejm. v oblasti právní, kde byl vypracován věcný záměr návrhu zákona o zapojení obcí. Přesto se tato jednání stále nacházejí spíše v úvodní fázi, kdy zatím nebylo rozhodnuto o žádné ze sedmi lokalit. Metodika vychází vstřícně tomu, že v této úvodní fázi je palčivě vnímána otázka, jakým způsobem vůbec vést komunikaci o HÚ, aby byla zajištěna účinná účast veřejnosti na rozhodování. Do popředí proto přirozeně vystupují komunikační, politický a ekonomický aspekt.

Na druhou stranu by bylo krátkozraké se zaměřit jednostranně na tyto aspekty a ztratit ze zřetele širší souvislosti. Pro porozumění projektu HÚ a účast na procesu rozhodování bude v budoucnu důležitý **faktor dlouhé doby trvání**. Tím, jak projekt bude postupovat a bude se konkretizovat, se agenda problémů sociálního charakteru, o nichž bude nutno rozhodnout, bude posouvat a měnit. Za předpokladu úspěšného výběru finální lokality se na pořad dne budou dostávat stále konkrétnější dílčí otázky a mnohé z toho, co bylo učiněno, už nebude možné vzít zpět. Některá témata týkající se etiky, životního prostředí, technologie a výstavby HÚ či kulturní změny, již přinese do lokality, se dnes mohou jevit jako vzdálená a obtížně postižitelná. Přejde ale doba, kdy se stanou zcela aktuálními. Pro všechny účastníky jednání o HÚ, dnešní i budoucí, bude lepší, pokud na to budou připraveni. Doporučené zásady a postupy komunikace a rozhodování jsou proto v metodice provázány s nejdůležitějšími tématy, na nichž se budou konkretizovat.

3.3 Sociální přijatelnost rozhodnutí

VJP a VAO, jež český stát produkuje, nezmizí mávnutím kouzelného proutku. I pokud by VJP pocházející ze stávajících jaderných reaktorů, které ještě obsahuje většinu svého energetického potenciálu, bylo přepracováno pro použití v budoucích reaktorech 4. generace, stále bude zůstávat velké množství odpadu.

Přestože počet Čechů, kteří si myslí, že podíl jádra na výrobě elektřiny by se měl zvyšovat, v posledních čtyřech letech klesl, stále jich tento názor zastává zhruba

pětina (22 %) a další více než dvě pětiny (45 %) se domnívají, že by podíl jádra měl zůstat na současné úrovni [Tuček 2015]. Tato a další dostupná data svědčí o tom, že množství příznivců jaderné energetiky převažuje nad množstvím jejich odpůrců [srov. též STEM 2015]. Úroveň informovanosti o otázce VJP a VAO je v ČR ve srovnání s průměrem EU relativně nižší [Durdovič, Marešová 2014:7-8]. I tak převládá názor, že problém s VJP a VAO by česká společnost neměla odkládat a měla by se postarat o jejich likvidaci. HÚ je vnímáno jako projekt svou významností a mimořádností srovnatelný s výstavbou jaderné elektrárny [Durdovič, Vajdová, Bernardyová 2014].

Dle dotazníkového šetření ve čtyřech lokalitách (viz pozn. 6) z roku 2015 je postoj obyvatel lokalit k řešení problému s VJP a VAO prostřednictvím výstavby HÚ převážně negativní. Celkově jen 28 % dotázaných z těchto lokalit souhlasí s obecným záměrem vybudovat HÚ v ČR a jako důvod nesouhlasu nejčastěji uvádějí možnost vyvíjet technologie na přepracování odpadů.¹² Podobný podíl dotázaných ze všech lokalit (27 %) by více či méně souhlasil s výstavbou HÚ ve své lokalitě, pokud by zde byla prokázána bezpečnost. Za současných okolností tedy pro rozhodování o HÚ v ČR neplatí efekt NIMBY.¹³ Ten charakterizuje situaci, kdy místní populace, jejíž území by bylo dotčeno vybudováním sociálně zatěžujícího zařízení, sice odmítá výstavbu tohoto zařízení na svém území, ale uznává, že vznik zařízení je potřebný a je věcí veřejného zájmu. V ČR naopak povědomí širší veřejnosti, že likvidace VJP a VAO je důležitým celospolečenským problémem, koexistuje s tím, že obecný záměr výstavby HÚ odmítá většina obyvatel lokalit.

Pozice státního aparátu v této situaci není snadná. Projekt HÚ na něj klade velké nároky jak po stránce technicko-konstrukční, tak administrativně-správní. Vedle toho se ukazuje, že odpovědné státní instituce čelí výzvám týkajícím se toho, jak celý projekt prezentovat směrem k veřejnosti a jak ji zapojit do rozhodování. Komunikace o HÚ a účast veřejnosti na rozhodování přitom nepředstavují jen nějakou dodatečnou překážku už tak složitého úkolu, který byl státním institucím svěřen. Jsou podstatnou, ne-li primární součástí projektu HÚ a podmínkou všeho dalšího. Pokud krokům státu ve věci HÚ bude chybět širší podpora a ospravedlnění (legitimita), které mohou vyplynout pouze z účasti veřejnosti, bude těžké je dovést do úspěšného konce. O tom, že tomu tak je, máme k dispozici dostatek zkušeností z jiných evropských zemí.

Široká veřejnost ČR, místní komunity ve vytipovaných lokalitách a státní aparát sdílejí společný problém, jímž je likvidace VJP a VAO. Každá ze stran je k tomuto problému v jiném vztahu. Státní aparát má aktivní roli spočívající v administraci řešení problému. Místní komunity byly státním aparátem postaveny před rozhodnutí, zda jsou ochotny vzít na sebe břímě odpovědnosti české společnosti za VJP a VAO, které produkuje. Široká veřejnost ČR sice není likvidací VJP a VAO přímo dotčena, jako odběratel elektřiny z jádra ale nese spoluodpovědnost za jejich produkci. Místní komunity ve vytipovaných lokalitách si proto ze strany široké veřejnosti zasluhují vnímavost a solidaritu. Přestože existuje široká shoda, že je ve veřejném zájmu postarat se o bezpečnou likvidaci VJP a VAO, názory na to, jakým způsobem by se v tomto veřejném zájmu mělo postupovat, se různí. To mezi účastníky jednání o HÚ vytváří napětí a potenciál konfliktu, které se obtížně překonávají.

Důležité přitom je, že nezbytnost překonávat neshody v případě jednání o HÚ není jednorázovou záležitostí. Má-li být toto jednání dlouhodobě úspěšné, musí být dosaženo trvale udržitelné spolupráce mezi státním aparátem a místními komunitami.

¹² V roce 2012, kdy byla stejná otázka položena v dotazníkovém šetření v sedmi lokalitách, činil podíl souhlasu se záměrem vybudovat HÚ v ČR celkem ve všech lokalitách 40 %.

¹³ Označení NIMBY je zkratkou anglického sousloví Not In My Back Yard („ne na mém dvorku“) a vystihuje postoj místní populace v mnoha případech rozhodování o stavbách typu silniční či železniční komunikace, továrny, skládky, zařízení pro léčbu drogově závislých apod. [srov. Hermansson 2006; Jenkins-Smith, Silva, Nowlin, de Lozier 2009].

Mechanismus, který by takovou trvale udržitelnou spoluprací umožňoval, je zatím sám předmětem jednání. Stále je v mnoha směrech nutné rozhodnout, jakým způsobem se o HÚ bude rozhodovat. Základní podmínku úspěchu rozhodování ale lze pojmenovat poměrně snadno. Je jí **sociální přijatelnost učiněných rozhodnutí**.

Jde o termín, který má v této metodice význam **prakticky aplikovatelného přístupu k jednání o HÚ**. Je vymezen specificky ve vazbě na pojmy kategorií účastníků jednání a realizačních aspektů projektu HÚ, jež byly vysvětleny v předešlých kapitolách. Sociální přijatelnost rozhodnutí v tomto významu označuje otevřenou cestu jednání o HÚ, na níž se ve vztahu k různým realizačním aspektům hledá taková **konkrétní konfigurace projektu HÚ**, která by byla přijatelná pro všechny kategorie účastníků.

Protikladem sociálně přijatelného je to, co odmítáme jako sociálně nepřijatelné. Může to být např. jednání druhého člověka či skupiny, pokud je v rozporu se zákony či mravy společnosti, k níž patříme. Mnohdy ale máme sklon za sociálně nepřijatelné pokládat i věci, jevy, osoby, události apod., jež odmítáme z toho důvodu, že jsou jiné, neznámé, cizí. Ne vždy jsme otevření poznání a necháváme pracovat zvyk, emoce, předsudky. Této logice podléhá i uvažování o HÚ. Jestliže zůstane u toho, že si pod HÚ místní komunity i široká veřejnost budou představovat cizorodé a nesrozumitelné monstrum, jehož podobu nemohou ovlivnit, má pro ně nejistý přínos a je zdrojem život ohrožujících obav, pak jeho umístění není demokraticky obhajitelné. Realizace projektu HÚ je naopak podmíněna tím, že se s ním v podstatné míře dokáží ztotožnit ti, jichž se týká.

O tom, co ve vztahu k HÚ je či není sociálně přijatelné, tato metodika nemůže říct nic bližšího, protože to musí vyplynout z budoucích jednání. Jak si na otevřené cestě těchto jednání představovat pohyb vpřed a jaké jsou nejdůležitější tematické svazky otázek, na nichž se posuzování sociální přijatelnosti bude konkretizovat, tomu se věnují následující dvě části metodiky.

4. Rozhodování jako proces dialogu

V tradici evropského myšlení je dialog pokládán za zdroj rozumového poznání věci, o níž spolu účastníci dialogu hovoří. Jednání o čemkoli ovšem není automaticky dialogem. Mnohdy je velmi obtížné způsobit, aby se ze střetu názorů stal dialog. Lze formulovat řadu dílčích doporučení, jak napomoci vzniku a kultivaci dialogu. Některá z nich se uplatní i v této metodice. Žádné z těchto doporučení ale samo o sobě neskýtá záruku úspěchu. Dialog se totiž rodí ze vzájemné vstřícnosti a způsobilost k němu je zčásti odvislá od postoje jeho účastníků. Tento postoj, ve zkratce řečeno, zahrnuje jednak **zájem o poznání**, které dialog přináší, jednak **ochotu přijmout výsledek dialogu**, pokud se takový výsledek dostaví. Protože dialog prostřednictvím prezentace různých názorových perspektiv a argumentů umožňuje vzít v úvahu rozmanité aspekty projednávané věci, je zdrojem poznatků, které přesahují názorový vklad individuálních účastníků [srov. Gadamer 1999, 2010].

S ideou dialogu jako zdroje poznání se pojí optimistické očekávání, že dosažené poznání dovolí se lépe a moudřeji rozhodovat a dosahovat dohody i tam, kde se to zprvu zdálo být jen stěží možné. V tomto smyslu se idea dialogu uplatňuje také ve zvláštním případě jednání o HÚ v ČR, zejm. prostřednictvím činnosti Pracovní skupiny pro dialog. Předkládaná metodika se tak zaměřuje na rozvinutí principu, jehož význam pro jednání o HÚ už byl v praxi rozpoznán. Dosavadní česká zkušenost prokázala, že vést dialog o HÚ je možné, smysluplné i že se dostávají výsledky. Na druhou stranu idea dialogu nutně naráží na omezení plynoucí ze složitosti reality. Ačkoli usměřňuje celkový způsob projednávání záležitosti HÚ, je uváděna v život v konkrétních debatách, do nichž vstupují vlivy související s rozdílností zájmů účastníků jednání o HÚ a někdy i síly, jež dialogu nepřejí. Metodika na tuto skutečnost reaguje tím, že ideu dialogu rozvíjí do aplikovatelné podoby v úzké vazbě na kontext a problémy rozhodování o HÚ v ČR, jak byly odhaleny empirickým sociologickým výzkumem a za pomoci dalších zdrojů informací.

Následující dvě části metodiky staví na provedeném popisu sociální zakotvenosti rozhodovacího procesu (viz část 3). Je v nich rozveden soubor **zásad a postupů komunikace s veřejností a participativního rozhodování o projektu HÚ**. Toto zaměření metodiky je funkčně uspořádáno na dva navzájem se doplňující bloky. Část 4 vychází z aktuální situace, kdy je zapotřebí vybudovat mechanismus pro komunikaci o HÚ a zajištění účasti veřejnosti, a uvádí zásady a postupy, jak organizovat rozhodování o HÚ jako **proces dialogu**. Rozhodování o HÚ ovšem nelze oddělit od věcných otázek, o nichž se bude rozhodovat. Část 5 se proto dívá více do budoucnosti, která tyto otázky bude nastolovat, a uvádí zásady a postupy pro přístup k základním **tématům dialogu**.

Metodika je v obou částech koncipována tak, že je napříč jednotlivými kapitolami formulován soubor zásad rozhodování o HÚ (značeno malými římskými číslicemi). Každá **zásada** je komentována a podle možností rozvedena do **návrhů postupů** na její podporu. Díky tomu existují dva způsoby práce s metodikou. Samotné zásady lze sloučit do jednoho seznamu a uvádět je bez dalšího komentáře, což dovoluje stručnou prezentaci metodiky v její obecné podobě (viz Přílohu 1: metodika v kostce). Komentáře jednotlivých zásad a na ně navazující návrhy postupů naopak přinášejí podrobnější vysvětlení problematiky a naznačují mnohočetné možnosti, jak lze danou zásadu prakticky aplikovat.¹⁴ Význam obou pojmů upřesňuje tabulka 3.

¹⁴ V této souvislosti budiž upozorněno na možnost kombinovat při aplikaci dílčí postupy navrhované pod různými zásadami. Tak je možné kombinovat např. komunikaci formou uspořádání tiskové konference (uvedeno pod zásadou i.) s komunikací formou internetového fóra (uvedeno pod zásadou iii.) či kombino-

Tabulka 3: Použití pojmů „zásada“ a „postup“ v metodice

ZÁSADY	POSTUPY
<p>Jsou abstraktní. (Významově jde o pojem, který má blízko k pojmům „maxima“ či „princip“.)</p> <p>Postihují, jak by měl probíhat proces dialogu, přestože dokonalá realizace zásad je v realitě obtížná.</p> <p>S ohledem na témata dialogu vyznačují ideální stav, o který na základě dostupných znalostí je smysluplné usilovat.</p>	<p>Jsou to spíše konkrétně zaměřené návody pro praxi.</p> <p>Uvádějí aktivity, procedury, nástroje, doporučení pro rozhodování apod. na podporu realizace zásad.</p>

Metodika je primárně psána v pozitivním duchu toho, co je pro dialog o HÚ žádoucí a prospěšné. Zásady načrtávají ideální vizi rozhodovacího procesu, která může sloužit jako vzor či cíl pro reálné situace. Logicky ovšem nebylo možné se vyhnout tomu, že jsou vedle toho pojmenovány také nepříznivé a rizikové faktory.

4.1 Kultivace prostředí pro komunikaci

Má-li rozhodování o HÚ vést k všestranně přijatelným dohodám, musí mu předcházet důkladná příprava. Ta vyžaduje dlouhodobou komunikaci zahrnující získávání a šíření informací, konfrontaci různých úhlů pohledu, hledání a zvažování alternativ, artikulaci porozumění realizačním aspektům projektu po stránce odborné i laické, vyjednávání konsensu apod.

Komunikace obecně spočívá ve výměně informací. K tomu je nutné informace získávat, formulovat a sdělovat, přijímat, vyhodnocovat, reagovat na ně. V případě HÚ je jasně dáno téma komunikace, které je závažné, složité, citlivé a neprozkoumané. Protože odmítání či blokování komunikace problémem s likvidací VJP a VAO nevyřeší, je důležité vytvořit a kultivovat prostředí pro účinnou komunikaci.

Překážky komunikace o HÚ mají dva hlavní zdroje. Na straně státního aparátu je to **vlastnictví moci** a z něj plynoucí pokušení využít silnější postavení pro vyvinutí mocenského nátlaku. Na straně místních komunit je to **emocionální zaangažovanost** a z ní plynoucí vliv nežádoucích emocí na jednání o HÚ. Zatímco ve vystupování státního aparátu jsou emoce maskovány poukazem na chladná byrokratická pravidla, v činnosti místních komunit jsou mocenské úvahy omežovány relativně slabším postavením obcí vůči státu. Ani moc, ani emoce nelze stavět proti rozumu jako něco, co by mu nutně odporovalo. Působení moci a rozumu je ale s účinností komunikace slučitelné jen do té míry, nakolik obě slouží rozumu, a nikoli naopak.

Vlastnictví moci na straně státu a emocionální zaangažovanost na straně místních komunit a jejich podporovatelů jsou výchozími podmínkami jednání o HÚ. Účelem kultivace prostředí pro komunikaci není tyto podmínky jednorázově zrušit či změnit, nýbrž zabránit selhání komunikace, která je předpokladem pro rozhodování.

vat organizaci tzv. smíšeného fóra (uvedeno pod zásadou vi.) s dialogem o etických otázkách (uvedeno pod zásadou xii.). Na druhou stranu kombinace postupů není mechanickou záležitostí, nýbrž je zčásti závislá na posouzení dané situace, dostupných možnostech, prostředcích apod.

i. Komunikace je transparentní a opírá se o dostatek veřejně dostupných zdrojů informací.

Požadavek na transparentnost komunikace v pozitivním smyslu znamená snahu o maximální otevřenost a průhlednost, v negativním smyslu znamená vyloučení toho, co této otevřenosti a průhlednosti brání, jako je např. zamlčování či utajování informací, neveřejné dohody, skrytý nátlak, postranní úmysly. Transparentnost komunikace se týká jednak toho, že strany jednání prezentují všechny aktuálně relevantní informace, jednak toho, že je otevřený a průhledný sám proces komunikace. Transparentnost nevznikne tím, že je deklarována. Je žádoucí se vyhnout tomu, aby se ze slova stala pouhá fráze. Transparentnost se spíše rodí tím, že je na základě opakující se zkušenosti rozpoznán její přínos pro efektivitu komunikace. Jako taková se může stát dlouhodobě sdílenou hodnotou.

Transparentnost je pro komunikaci za prvé přínosná tím, že maximalizuje potenciál relevantních informací, jež účastníci jednání berou v úvahu při formování svých názorů. Za druhé je přínosná tím, že rozhodnutí podepřená transparentní komunikací je obecně těžší zpětně zpochybnit, čímž se zvyšuje šance na kontinuitu vývoje jednání o HÚ. Za třetí je transparentnost pro komunikaci přínosná tím, že informace, které slouží jako podklad pro rozhodování, činí veřejně kritizovatelnými a tím otevírá možnost vylepšení rozhodnutí. Celkově míra transparentnosti či netransparentnosti komunikace společně s kvalitou dialogu a procedurami pro účast na rozhodování má vliv na důvěru či nedůvěru mezi stranami jednání o HÚ. K situaci těchto jednání totiž přirozeně patří, že všichni zúčastnění průběžně monitorují a vyhodnocují dodržování transparentnosti, přičemž nedostatky v transparentnosti negativně ovlivňují budování důvěry, a naopak.

Zajištění transparentnosti je náročné jak po stránce ekonomické (vytvoření mechanismů a kanálů pro komunikaci a jejich trvalé používání), tak po stránce časové. Tato skutečnost může působit nepříznivě, jelikož se jejím vlivem jednání o HÚ stává složitější a prodlužuje se doba jeho trvání. Mohou se objevit tendence podkopávat transparentnost se zdůvodněním, že transparentnost znemožňuje efektivitu jednání. Pokud tyto tendence nabývají podobu racionálních argumentů, je třeba jim naslouchat do té míry, že neúměrně dlouhá doba projednávání nebo snaha o záměrné obstrukce mohou mít v konkrétním případě negativní efekt (demotivace, reakce z pozice silnějšího, emocionální reakce). Adekvátní odpověď ovšem není obcházení transparentnosti, nýbrž lepší organizace komunikace a procedur pro účast na rozhodování (viz dále).

Pro udržení transparentnosti je důležité, aby existovala instituce, která – formálně či neformálně – přebírá roli garanta a váhou svého hlasu dohlíží na transparentnost komunikace [Andersson 2008: 156]. V ČR lze funkci garanta spojit s již existující PS pro dialog, která má díky svému reprezentativnímu složení předpoklady k tomu, aby postupovala uvážlivě a nezávisle. Fakt, že z 33 členů PS pro dialog tvoří většinu zástupci místních samospráv (14) a zástupci místních občanských iniciativ (7), odpovídá potřebě posílit pozici místních komunit vůči státnímu aparátu. Pokud PS pro dialog bude sloužit jako komunikační platforma pro jednání o HÚ i poté, kdy dojde k zúžení počtu vytipovaných lokalit, její složení se pravděpodobně změní (zůstanou jen zástupci vybraných lokalit, možná budou přibráni noví členové se specializovanými funkcemi apod.). Dle svého současného statutu by PS pro dialog porušení transparentnosti posuzovala po podnětu podaném některým ze svých členů a o usnesení by rozhodla většina přítomných na dané schůzi formou hlasování. Důsledkem toho, že by určité jednání bylo posouzeno jako porušení transparentnosti, nutně nemusí být zavedení nějaké explicitní sankce, rozporování či návrh na soudní řešení záležitosti, nýbrž

sám fakt, že byla poškozena důvěra mezi stranami jednání o HÚ. Vědomí potenciálních důsledků takové situace by ve vztahu k pokusům obcházet transparentnost mělo působit demotivačně.

Návrhy postupů:

- **Forma** prezentace jednání o HÚ je způsobem, jak zpřístupnit jejich **obsah**. Zájem o téma HÚ a šíření informací podpoří moderní, srozumitelná a atraktivní forma prezentace.
- Pro šíření informací používat všechny mediální kanály s důrazem na internet. Ten umožňuje **flexibilní a interaktivní práci s informacemi** (rozklikávání, vyhledávání, filtrování, komentování, chat a diskuzní fóra, sdílení na sociálních sítích, automatické rozesílání zpráv apod.) a **audiovizuálními daty**, což jsou prvky, které lze využít pro ucelenou a strukturovanou prezentaci.
- Pod záštitou PS pro dialog vybudovat **centrální internetové stránky** věnující se výlučně HÚ a vyváženě zohledňující názorové perspektivy všech kategorií účastníků. Stránky by měly být hlavním zdrojem informací o vývoji jednání o HÚ v ČR a rozšiřovat záběr oficiálních stránek SÚRAO směrem k problematice sociálního charakteru realizačních aspektů HÚ.
- Důvěryhodnost stránek v očích veřejnosti se bude odvíjet od **kvality obsahu**, jenž by měl pokrývat zejména tyto oblasti: shrnutí vývoje jednání o HÚ a aktualizované zprávy, představení PS pro dialog, záznamy ze schůzí PS (nejlépe ve formě videí), informace o státních a nestátních institucích majících zástupce v PS a odkazy na jejich internetové stránky, vysvětlení realizačních aspektů projektu HÚ a jejich dopadu na místní komunity, odkazy na zdroje informací a relevantní textové dokumenty a audiovizuální data, odkazy na podobné instituce v zahraničí, nástroje pro komunikaci s veřejností ad.
- Do stránek PS pro dialog zabudovat speciální **internetový software pro komunikaci s veřejností**, jenž by umožnil organizovat on-line diskuze. Adaptace softwaru na stránky by byla možná např. na bázi komerčního softwaru Delphi Forums či na bázi softwaru SciCafe, vyvíjeného pro účely veřejné participace na rozhodování¹⁵. Bylo by nutné vytvořit podmínky k tomu, aby on-line diskuze byly organizovány efektivně a sloužily jako podpora práce PS pro dialog. Jelikož jednání o HÚ přinášejí různá odborná témata, bylo by možné organizovat příležitostné, časově omezené diskuze (např. několik týdnů), které by byly moderovány příslušným odborníkem nebo zástupcem zodpovědné instituce a jejichž průběh a výsledky by poté byly shrnuty a publikovány v podobě stručné zprávy. On-line diskuze fungují jako nástroj pro komunikaci např. na stránkách německé skupiny pro dialog o HÚ zřízené bod Spolkovým sněmem.¹⁶
- Všechny kategorie účastníků jednání o HÚ podporovat, aby na vlastních internetových stránkách měli zvláštní část zaměřenou na HÚ. Kromě stanoviska k projektu HÚ by tu bylo uvedeno, jaká je role účastníka v jednání, jeho přítomné či budoucí odpovědnosti v projektu, vztah k jiným účastníkům, názory na dílčí otázky HÚ, aktuální aktivity apod. Přispělo by to ke **zprůhlednění profilů**

¹⁵ Viz internetové stránky vývojářů softwaru:

<http://www.delphiforums.com/>, <http://scicafe2.reading.ac.uk/>.

¹⁶ Viz příslušnou rubriku na stránkách této skupiny (pouze v němčině):

<https://www.bundestag.de/endlager/forum/>

účastníků jednání. Dnes si profil často lze sestavit jen z roztroušených informací, což přispívá k tomu, že mnohé zůstává skryté a nesrozumitelné.

- Myslet při komunikaci o HÚ na **širokou občanskou veřejnost ČR**, protože likvidace VJP a VAO je otázkou celospolečenské odpovědnosti. O postupu výběru lokality a plánu výstavby HÚ by veřejnost měla být informována lépe, než tomu bylo dosud, kdy nedostatek či špatná přístupnost informací ztěžovaly možnost vytvořit si ucelený obrázek. (Odrázem toho je kvalita reportáží ve veřejnoprávních médiích, kde je snaha přistoupit k tématu HÚ nestranně mařena zkratkovitostí a nepřesnostmi.)
- Protože důležitý zprostředkující článek mezi jednáním o HÚ a veřejností představují novináři, bylo by prospěšné, kdyby se – na národní, ale i lokální úrovni – podařilo vzbudit o téma větší **zájem v novinářské obci** a kdyby se našel seriózní novinář, který je bude dlouhodobě sledovat a podávat o něm zprávy.
- Pro oslovení novinářů používat nejen tiskové zprávy, nýbrž ve významnějších případech zahrnout do komunikace také **uspořádání tiskové konference**, která umožní téma veřejně prezentovat v závislosti na položených otázkách.

ii. Základem komunikace je dialog ve veřejné sféře, jehož účastníci se respektují jako rovnocenní partneři.

Komunikace a dialog o HÚ jsou překrývající se, ale nikoli identické jevy. **Komunikace** je v této metodice chápána v širokém smyslu jako předávání, šíření či sdílení informací a názorů týkajících se HÚ. Zahrnuje jak oficiální komunikaci mezi účastníky jednání, tak to, jak pod vlivem této komunikace o HÚ hovoří a jak se o něm vyjadřují běžní obyvatelé v lokalitách i mimo ně. **Dialog** je pojímán v užším smyslu jako specifický způsob komunikace, jehož charakter upřesňují tato a následující zásady metodiky. Na rozdíl od komunikace, která se z velké části odehrává v privátní sféře, je prostředím, kde může vzniknout dialog o HÚ, tzv. **veřejná sféra**. Tímto pojmem se zde míní jednak sdružování a vyjadřování se občanů, jednak organizovaná aktivita státních i nestátních institucí s cílem veřejně projevit názor na otázku výstavby HÚ, a tak ovlivnit postup politického řešení této otázky. Všechny kategorie účastníků jednání o HÚ se projevují ve veřejné sféře tím, že vyjadřují názory v dokumentech a veřejných debatách, na internetových stránkách, v médiích, na jednání PS pro dialog apod.

Dialog je ideou, jak formou rozumového úsudku kolektivně řešit praktické problémy (viz úvod této části metodiky). Realizace této ideje v situaci jednání o HÚ je nejnepříjemnější, protože závisí na tom, že dialogickou komunikaci přijmou za vlastní všechny kategorie účastníků.

Základní podmínkou pro vznik dialogu je to, že jeho účastníci mají rovnocenné postavení a tuto skutečnost vzájemně respektují. Důležitost toho, že „subjekty jsou v rovnocenném postavení“, je jako „princip partnerství“ vyzdvížena také ve *Statutu PS pro dialog* [SÚRAO 2015]. Splnění této podmínky není samozřejmostí, protože PS pro dialog tvoří zástupci místních komunit a státního aparátu, jejichž vztah se kromě různosti zájmů vyznačuje také **mocenskou nerovností**. Státní aparát má politicky (vazba na ústavní instituce), ekonomicky (disponibilní zdroje) a odborně (pracovní síly) silnější postavení než místní komunity. Přistoupit za těchto okolností na princip partnerství vyžaduje na obou stranách vstřícnost, což může být atraktivní jen tehdy, je-li to výhodné. Vedle tlaku právních norem představuje pro všechny kategorie účastníků

jednání o HÚ hlavní motivací k tomu, aby přijali komunikaci formou dialogu, pragmatické očekávání, že touto cestou dosáhnou více než jinými prostředky.

Pragmatická motivace k dialogu v sobě obsahuje rizika. Na půdě PS pro dialog je možné realizovat dialog díky tomu, že ji tvoří omezený počet členů. Pro úspěch PS je ale důležitá celková součinnost státního aparátu, do něž spadají instituce, jako je SÚJB, MPO, MŽP, Poslanecká sněmovna, Senát, vláda ad. Může dojít k tomu, že projednávání výstupů PS v těchto institucích narazí na odezvu, jež princip partnerství nebude respektovat, tj. některá z institucí se uchýlí k autoritativnímu jednání z pozice síly. V tom případě budou narušena pragmatická očekávání místních komunit, že dialog je nejvýhodnější cesta, a bude ohrožen celý proces rozhodování o HÚ. Podobný efekt může nastat i opačně, pokud by státní aparát získal dojem, že místní komunity nemají zájem o dialog nebo jej dokonce bojkotují.

Jednání o HÚ stojí před výzvou, aby byl otevřen také dialog s širší veřejností. Zvláště **obyvatelé lokalit musí mít příležitosti stát se partnery dialogu**. Ačkoli dialog s veřejností nemůže mít tak sevřenou podobu, jakou má činnost PS pro dialog, jeho opomíjení by mohlo mít za důsledek, že PS ztratí kontakt s rozmanitostí názorů v lokalitách a tedy i s podněty, které by mohly pomoci dát jednání o HÚ správný směr. Zejména v lokalitách, jež se dostanou do užšího výběru pro výstavbu HÚ, budou komunikace a dialog o HÚ přecházet do účasti na rozhodování.

Z jiného úhlu pohledu má princip **partnerství** význam spolupráce, ve které se partneři na sebe navzájem spoléhají, že společně dosáhnou pro ně prospěšných nebo alespoň přijatelných výsledků. Za partnerstvím stojí vědomí, že společnými silami lze získat více než izolovaně. Tento přístup je užíván mj. ve veřejné správě s cílem napomoci rozvíjení spolupráce s občanskou společností a komerčními subjekty [Čermák, Vobecká 2011]. Část 5.1. metodiky upozorňuje na důležitost partnerství pro vytváření plánu rozvoje lokality.

Návrhy postupů:

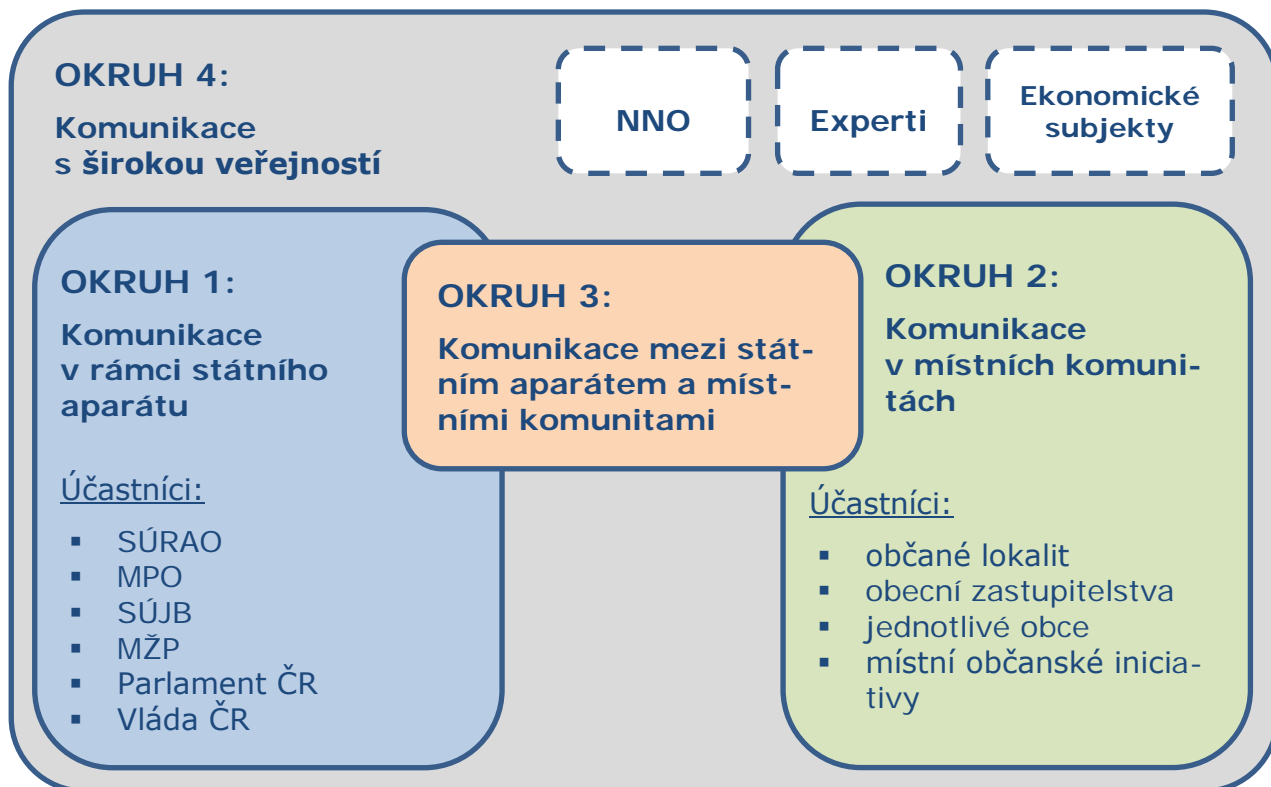
- *Respektování principu rovnocenného partnerství v dialogu je věcí **kultury komunikace**, která se formuje z vůle jednotlivých účastníků jednání o HÚ a nelze ji jednoduše uvést v život aplikací postupů či technik komunikace. Jelikož rozhodování o HÚ je politickou záležitostí, odráží komunikace o něm úroveň **politické kultury** v ČR.*
- *O uchování principu rovnocenného partnerství v dialogu pečovat formou přístupu ke komunikaci o HÚ. Inspirací v tuto chvíli je PS pro dialog, která tento princip používá při organizaci své činnosti, ale je nezbytné hledat inspiraci také v zahraničních institucích a postupech.*
- *V zájmu zamezení tomu, aby stát autoritativním vystupováním poškodil dialog o HÚ, je vhodné seznamovat představitele státních institucí se spleťostí tématu HÚ a vysvětlovat jim křehkost probíhajícího dialogu.*
- *Při vyvíjení nástrojů a kanálů pro komunikaci přistupovat nejen k místním komunitám, ale i k široké veřejnosti jako k partnerovi dialogu, jehož názor může přinést důležité podněty.*

iii. Dialog je otevřený, ale organizovaný.

Aby bylo možné rozhodovat o postupu projektu HÚ, je nutné, aby účastníci jednání dokázali dosáhnout shody či dohody na řadě dílčích otázek. Komunikace a dialog představují pro všechny zúčastněné cestu, jak prozkoumat různé realizační aspekty projektu HÚ, porozumět jejich smyslu a uvést je do vztahu k sociálním podmínkám charakterizujícím místní komunitu. Na jednu stranu by mělo jít o proces, který bude maximálně **otevřený**, aby v zásadě každému zájemci poskytl příležitost se informovat a vyjádřit. Na druhou stranu by mělo jít o proces dostatečně **organizovaný**. Je obvyklé, že u složitých otázek se možnost dosažení shody či dohody rodí ze živelné diskuze, která otevírá předem netušená témata a může být ostře názorově polarizovaná. Přílišná živelnost ale ztěžuje koordinaci diskuze a formulování z ní vyplývajících závěrů či výsledků. Zahraniční zkušenosti s projekty HÚ ukazují, že je účelné budovat procedury pro organizaci komunikace a dialogu.

Obrázek 3 v návaznosti na rozlišení základních vztahů mezi účastníky jednání o HÚ (kapitola 3.1, obrázek 2) rozlišuje **čtyři okruhy komunikace o HÚ**. Každý okruh se vyznačuje jiným charakterem komunikace. Při vytváření návrhů na postupy komunikace a dialogu je k nim proto nutné přistupovat diferencovaně. Jelikož postavení NNO a expertů v komunikaci není pevně ukotvené a ekonomické subjekty zatím v projektu HÚ nehrají aktivnější roli, je potenciální zapojení těchto kategorií účastníků v dalším textu popisováno nezávisle na okruzích komunikace a jen okrajově. Podrobněji se mu věnuje kapitola 4.2.

Obrázek 3: Schéma okruhů komunikace o HÚ

Okruh 1 je okruhem komunikace v rámci státního aparátu, který je iniciátorem projektu HÚ. Odpovědnost za přípravu projektu nese SÚRAO, které spadá do gesce MPO, ale je ve svých aktivitách závislé na součinnosti ze strany dalších státních institucí. Z hlediska ostatních účastníků jednání o HÚ je důležité, aby komunikace uvnitř státního aparátu byla transparentní a byly dodrženy právní normy či případně jiné dohody. Formální i neformální komunikace mezi státními institucemi se řídí zavedenými interními pravidly a rutinou a zčásti nutně zůstává neveřejná. Možnost vést otevřený dialog zde naráží na své limity a je odkázána na to, že konkrétní představitelé státních institucí budou mít vůli jednat otevřeně.

Je společným zájmem státních institucí, aby v klíčových otázkách mluvily svorným hlasem a vzájemně se podporovaly ve svých úkolech souvisejících s HÚ. To ale není snadné. Téma HÚ z důvodu své problematičnosti není zajímavé pro sbírání politických bodů, a ač všechny státní instituce uznávají, že jde o téma mimořádně závažné, je tu liknavost a tendence přehazovat si odpovědnost jako horký brambor. Alibismus a hledání viníka dosavadního klopýtavého postupu při výběru lokality nepředstavují pro další jednání o HÚ žádný přínos.

Okruh 2 je tvořen komunikací mezi účastníky v místních komunitách. Za místní komunitu tato metodika považuje všechny, jež spojil dohromady fakt, že bydlí v lokalitě vytipované pro HÚ. Přestože členové komunit mají společný zájem hájit socioekonomické vztahy a životní prostředí, jejich názory na to, nakolik je realizace tohoto zájmu slučitelná s projektem HÚ, se mohou lišit jak na úrovni obce, tak na úrovni lokality.

Na úrovni **obce** komunikace probíhá mezi občany obce a jejich zastupiteli, kteří mají v místních komunitách při jednání o HÚ relativně nejsilnější slovo. Občané coby voliči jsou pro zastupitele zdrojem oprávnění pro výkon jejich funkce. Na druhou stranu se ale občané tím, že na zastupitele přenášejí moc za ně rozhodovat, dostávají do pozice, kdy do tohoto rozhodování mohou jen omezeně zasahovat. To v otázce HÚ, jejíž závažnost překračuje běžnou obecní agendu, může být příčinou napětí či konfliktu mezi občany a zastupiteli. Negativním jevům, které tato situace přináší, lze čelit tím, že bude do komunikace o HÚ zařazena procedura posilující možnost občanů vstoupit do dialogu se zastupiteli.

Na úrovni **lokality** se komunikace mezi občany a zastupiteli rozšiřuje o vztahy mezi obcemi a o působení místních občanských iniciativ, jež jsou aktivní napříč lokalitou, někdy i lokalitami. Dialog mezi obcemi, se zapojením místních občanských iniciativ a angažovaných jedinců je podmínkou pro artikulování společného zájmu lokality. Vlivem toho, že každá lokalita sestává z více obcí, se umocňuje názorová rozrůzněnost, jež může mít řadu důvodů (rozdíly ve velikosti obcí, skladbě obyvatelstva, specifických ekonomických zájmech, relativní zasaženosti obce stavbou HÚ apod.). Tyto důvody by v dialogu měly být prozkoumány a zohledněny při formulování postoje lokality k HÚ. O činnosti místních občanských iniciativ je v lokalitách převažující mínění, že posilují postavení obcí vůči státu. Jejich jednoznačná orientace proti HÚ je ale zároveň odlišuje od obecních zastupitelstev, kde se vyskytují i vstřícnější názory. Občanské iniciativy vykazují největší sklon k protestům a jejich zapojení bude výzvou při organizování dialogu. Bylo by nevyužitou příležitostí, kdyby zapojení do dialogu chápaly pouze jako doplněk protestu.

Okruh 3 má pro rozhodování o HÚ největší význam. Setkávají se zde státní aparát a místní komunity jako dva okruhy komunikace s výrazně odlišnými názorovými perspektivami, jež jsou při řešení likvidace VJP a VAO odkázány na sebe navzájem. O pokroku v jednání lze hovořit do té míry, nakolik se obě perspektivy budou protínat. Za účelem zprostředkování komunikace a dialogu v okruhu 3 vznikla PS pro dialog. Je žádoucí, aby její aktivita z obou stran co nejvíce navazovala na dění v okruhu 1 a 2 a zároveň sem zpětně pronikaly výsledky její práce. V současnosti nejsou PS pro dialog,

její účel a činnost ani v místních komunitách, ani ve státním aparátu dostatečně známé. Do budoucna by proto bylo vhodné činnost PS zčásti koordinovat s organizací komunikace a dialogu v místních komunitách. Při přípravě této koordinace by měl být položen maximální důraz na kvalitu vypracovaného mechanismu pro komunikaci a jeho funkčnost vzhledem ke všem kategoriím účastníků. Nepromyšlený a nekoncepční postup by měl špatné důsledky v podobě (dalšího) oslabení důvěry místních komunit v možnost vést dialog se státním aparátem.

Okruh 4 se týká komunikace s širokou veřejností. Úkolem je na jednu stranu otevřít občanům ČR přístup k aktualizovaným informacím o tom, jak probíhá jednání v okruzích 1, 2 a 3, na druhou stranu jim poskytnout příležitost se k HÚ vyjádřit. Kvalita nástrojů pro komunikaci by měla být kombinována s extenzivní orientací na zájemce o HÚ z celé populace ČR.

Při navrhování postupů komunikace a dialogu lze čerpat informace z řady zpráv a publikací shrnujících přístupy a zkušenosti s rozhodováním o HÚ nebo přípoверхových úložištích v jiných evropských zemích.¹⁷ Tyto dokumenty otevírají obohacující pohledy na rozmanitost způsobů komunikace a účasti na rozhodování. Nevýhodou je nicméně v některých případech nižší koncepčnost vyplývající z jejich přehledového charakteru, z orientace na širší čtenářskou obec nebo ze zaměření na konkrétní národní kontext. Pro sociologicky fundovaný přístup k rozhodování o HÚ je proto nezbytné studium ryze odborné literatury k tématu.¹⁸ Z hlediska aplikovaného zaměření metodiky jsou třetím důležitým inspiračním zdrojem internetové stránky zahraničních institucí, jež organizují nebo jsou zaangażovány do komunikace o HÚ.¹⁹

Návrhy postupů:

*Je účelné rozvinout procedury pro organizaci diskuze o HÚ. Na jednu stranu tyto procedury není možné zavádět od stolu. Měly by být budovány ve spolupráci s účastníky jednání o HÚ tak, aby je oni sami považovali za účinné a přijali je za své. Na druhou stranu je úkolem sociologické expertízy **prezentovat alternativy** pro budování takových procedur, protože znalost v této oblasti nelze předpokládat ani u místních komunit, ani u státního aparátu. Šance, že jednotlivé procedury bu-*

¹⁷ Srov. Agence nationale pour la gestion des déchets radioactifs 2013, 2015; Andersson 2014; Andersson et al. 2011; Commission nationale du debat public 2015; Derveaux, Katleen, Antonio Waffelaert et al. 2004; Derveaux 2006; Forum for Stakeholder Confidence 2010, 2012, 2013, 2015; International Atomic Energy Agency 2006, 2011; Kojo, Litmanen 2009; L'Organisme national des déchets radioactifs et des matières fissiles enrichies 2010; Martel, Ferraro 2012, 2015; Nejd, Čermák 2007; The Swedish National Council for Nuclear Waste 2015.

¹⁸ Srov. Andersson 2008; Beirle, Cayford 2002; Brunnengräber, de Nussi et al 2015; Brunnengräber 2015; Burawoy 2007; Callon, Lascoumes, Barthe 2009; Jenkins-Smith, Silva, Nowlin, de Lozier 2009; Meskens, Laes 2009; Offe 2011; Rose, Sæbø 2010; Rowe, Frewer 2004; Sundqvist 2001.

¹⁹ Jde zejména o internetové zdroje:

- stránky německé skupiny pro dialog zřízené bod Spolkovým sněmem *Kommission Lagerung hoch radioaktiver Abfallstoffe* (<http://www.bundestag.de/endlager/>);
- stránky k projektu HÚ francouzské nezávislé (tj. složené ze zástupců různých institucí) komise pro organizaci veřejných diskuzí *Commission nationale du debat public* (<http://www.debatpublic.fr/projet-cigeo-creation-dun-stockage-reversible-profond-dechets-radioactifs-meusehaute-marne>) a navazující archiv dokumentů z veřejné debaty o HÚ ve Francii (<http://cpdp.debatpublic.fr/cdpd-cigeo/>);
- stránky švýcarské státní instituce *Nationale Genossenschaft für die Lagerung radioaktiver Abfälle*, jež je odpovědná za nakládání VJP a RAO (<http://www.nagra.ch/de>), a úřadu *Bundesamt für Energie*, který řídí proces rozhodování o HÚ (<http://www.bfe.admin.ch/index.html?lang=de>);
- stránky belgického komunitního sdružení STORA (<http://www.stora.org/en>);
- stránky švédské vědecké a expertní poradní skupiny *The Swedish National Council for Nuclear Waste* (<http://www.karnavfallsradet.se/en/node/29>).

dou účinné, se zvýší tím, že budou vybírány tak, aby tvořily ucelený **mechanismus procedur** propojující všechny komunikační okruhy.

Komunikační okruh 1: STÁTNÍ APARÁT

- Ač se mezi státními institucemi názor na postup projektu HÚ může různit, jejich vnímání ze strany účastníků jednání o HÚ by vylepšilo, kdyby vzájemnou komunikaci a dialog povýšily nad partikulární strategické a politické zájmy. Pokud nebude fungovat spolupráce v rámci státního aparátu, stěží se rozvine spolupráce mezi státním aparátem a místními komunitami.
- **Sdílení informací mezi státními institucemi** je důležité pro přípravu kvalitní legislativy týkající se HÚ a pro koordinaci přístupu v oblasti exekutivy. Doposud se tak veřejně dělo především prostřednictvím seminářů o HÚ v Senátu ČR.
- Jelikož státní instituce jsou iniciátorem projektu HÚ, je nutné, aby se dohodly a předložily řešení na zajištění **finančních prostředků** pro organizaci diskuze ve všech komunikačních okruzích. Řešení by mělo být systémové, aby umožnilo dlouhodobě plánovat činnosti související s HÚ i institucím mimo státní aparát. Situace, kdy se představitelé státních institucí vymlouvají, že „nejsou peníze“ (např. na zaplacení internetových stránek PS pro dialog), je ostudná. Zahraniční zkušenosti ukazují, že dialog o HÚ nelze efektivně organizovat bez vynaložení finančních prostředků.

Komunikační okruh 2: MÍSTNÍ KOMUNITY

Tabulka 4: Procedury pro organizaci dialogu v místní komunitě

PROCEDURA	ZÁKLADNÍ POPIS
Lokální veřejná debata	Debata otevřená maximálnímu počtu účastníků, která umožňuje komunikaci a dialog přímo v místní komunitě. Je vhodná k předávání informací a názorové konfrontaci. Větší počet účastníků ztěžuje koordinaci činností, výsledky se obtížně vyhodnocují.
Skupinová diskuze (“focus group”)	Malé skupiny účastníků (cca 5 až 10), kteří jsou vybráni s cílem zajistit názorovou rozmanitost, diskutují pod vedením moderátora po dobu cca 1 až 2 hodin o stanoveném tématu. Diskuze je neveřejná, umožňuje prozkoumat dané téma, obsah diskuze je (většinou anonymně) vyhodnocen, provádí se srovnání skupin.
Občanská komise (panel)	Tvoří ji skupina cca 12 až 20 zástupců místní komunity, jimž je svěřena role po dobu několika dnů detailně prodiskutovat a zvážit možnosti řešení daného problému místní komunity. Členům komise jsou prezentovány relevantní informace a argumenty z různých stran, mohou klást dotazy a konzultovat experty, NNO apod. Na závěr komise formuluje písemné stanovisko, kde uvádí nejdůležitější zjištění a to, jakou podporu komise mají zvažované možnosti řešení.

Komunitní sdružení

Jde o pravidelně se scházející skupinu cca 20 až 40 zástupců všech názorových perspektiv v místní komunitě, jejímž cílem je formulovat stanovisko místní komunity (lokality) při jednání se státním aparátem. Jde o instituci, která doplňuje činnost místní samosprávy v důležitých dlouhodobých otázkách, kdy je vhodné otevřít rozhodování všem členům komunity nebo kdy se komunita skládá z několika obcí. Komunitní sdružení se často dělí na valnou hromadu všech členů, na výkonný výbor zajišťující chod sdružení a na pracovní (pod)skupiny zabývající se speciálními otázkami.

Pozn.: Jednotlivé procedury jsou pro účely metodiky popsány pouze přehledovým způsobem.

- Tabulka 4 uvádí čtyři známé a vyzkoušené procedury pro organizaci dialogu v místní komunitě. Pořadí položek lze číst tak, že každá další procedura zvyšuje **intenzitu zapojení místní komunity** do dialogu. Při lokální veřejné debatě je tato intenzita relativně nízká a omezuje se víceméně na okamžik konání debaty. Podobně je tomu i v případě skupinové diskuze, která ale vyžaduje aktivní účast členů místní komunity a je zcela zaměřena na porozumění tomu, jaká je jejich názorová perspektiva.
- Občanská komise a komunitní sdružení se odlišují tím, že umožňují, aby komunikace a dialog **přecházely do účasti na rozhodování**. Občanské komise se více hodí pro jednorázové otevření dialogu s členy komunity o speciálních otázkách, které by jinak řešili politici nebo odborníci (např. vytvoření podmínek pro příchod významného investora do lokality).
- Jednání o HÚ je v principu přístupné všem zmíněným procedurám. Vzhledem k charakteru těchto jednání by nicméně bylo **vhodné aplikovat proceduru s nejvyšší intenzitou zapojení místní komunity** a iniciovat vznik komunitních sdružení ve vytipovaných lokalitách. Tento krok by měl být uskutečněn nejpozději po prvním zúžení počtu lokalit pro HÚ na základě geologických průzkumů. Je žádoucí, aby činnost komunitních sdružení byla propojena a koordinována s činností PS pro dialog.

Komunikační okruh 3: STÁTNÍ APARÁT A MÍSTNÍ KOMUNITY

Tabulka 5: Procedury pro organizaci dialogu mezi místní komunitou a státním aparátem

PROCEDURA	ZÁKLADNÍ POPIS
Kulatý stůl	Ad hoc organizované veřejné setkání mezi státním aparátem, komunitami a případně dalšími zástupci NNO, expertů nebo širší veřejnosti za účelem poskytování informací a vyjasňování názorových perspektiv.
Národní pracovní skupina	Pravidelně se scházející skupina, jejímiž členy jsou zástupci státních institucí, komunit, NNO a expertů dotčených určitým problémem a která má vliv na rozhodování o řešení problému na národní úrovni.

Pozn.: Jednotlivé procedury jsou pro účely metodiky popsány pouze přehledovým způsobem.

- *Jednání o HÚ v ČR zprostředkovává PS pro dialog, pro jejíž úspěšnou činnost je důležité, aby budovala vazbu jak na komunikaci v místních komunitách, tak na komunikaci ve státním aparátu. Organizace kulatých stolů není nutná.*
- *PS pro dialog se jeví být vhodným orgánem pro **budování vztahů s podobně zaměřenými institucemi v zahraničí**. Navazování mezinárodních kontaktů, sdílení informací a dobrých praktik mohou být pro jednání o HÚ v ČR velmi přínosné, protože se z nich zástupci všech kategorií účastníků mohou dozvědět a inspirovat, jak byly podobné situace a úkoly řešeny jinde. Tím si lze ušetřit etapy hledání toho, co už je známé, a posílit tak efektivitu.*

Komunikační okruh 4: ŠIROKÁ VEŘEJNOST

Tabulka 6: Procedury pro organizaci dialogu s širokou veřejností

PROCEDURA	ZÁKLADNÍ POPIS
Internetové fórum	<p><i>Veřejně přístupné internetové fórum umožňuje otevřít jednání širšímu okruhu zájemců. Registrovaní členové fóra se mohou pod svou občanskou identitou účastnit jednání např. těmito formami:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>zasílání dotazů a komentářů formou tzv. oznámení,</i> ▪ <i>chat s politiky, odborníky a představiteli NNO,</i> ▪ <i>sdílení na sociálních sítích, ad.</i>
Vyhodnocení vlivu na životní prostředí <i>(Environmental Impact Assessment, Strategic Environmental Assessment)</i>	<p><i>Dle zákona se vliv na životní prostředí u konkrétních záměrů staveb vyhodnocuje procedurou EIA, u koncepcí procedurou SEA. Proces zahrnuje zjištění, popis a zhodnocení předpokládaných přímých i nepřímých vlivů. Veřejnosti, správním úřadům a místním samosprávám je poskytnuta příležitost se písemně vyjádřit a následně je záměr či koncepce veřejně projednávána.</i></p>
Veřejné slyšení v Senátu	<p><i>„Na základě návrhu skupiny nejméně 5 senátorů nebo výboru Senátu se Senát může usnést na konání veřejného slyšení Senátu. Veřejné slyšení Senátu je určeno k projednání určité otázky v působnosti Senátu se znalci a jinými osobami, které mohou podat informace o projednávané otázce.“ [Jednací řád Senátu ČR, § 144]</i></p>
Občanská konference <i>(„consensus conference“)</i>	<p><i>Jedná se o období občanské komise na vyšší národní úrovni, a tedy s potenciálně širšími dopady (včetně pozornosti médií). Členové občanské konference jsou vybráni náhodně jako zástupci široké veřejnosti.</i></p>
Národní veřejná debata	<p><i>Organizované úsilí na poskytování informací, komunikaci a dialog s veřejností, které může zahrnovat:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>využití celoplošných sdělovacích prostředků k šíření informací a prezentaci názorů,</i> ▪ <i>pořádání otevřených veřejných debat,</i> ▪ <i>všechny další procedury uvedené výše v tabulce 6.</i>

Pozn.: Jednotlivé procedury jsou pro účely metodiky popsány pouze přehledovým způsobem.

- Přestože všechny kromě poslední procedury v tabulce 6 jsou na sobě nezávislé, v případě jejich použití by bylo vhodné je provádět a vyhodnocovat koordinovaně.
- Internetové fórum se díky svému extenzivnímu zaměření a dlouhodobé funkčnosti hodí k tomu, aby se stalo **základním prvkem dialogu o HÚ s širokou veřejností**. Nabízí se jeho umístění na internetové stránky PS pro dialog.
- Procedury EIA a SEA budou realizovány v souladu se zákonem. Protože jde o procedury, které v případě HÚ budou na MŽP vyřizovány stejným administrativním způsobem jako množství řadových projektů, jejich potenciál pro účast veřejnosti bude využit jen tehdy, budou-li místní komunity i širší veřejnost vědět, jak se do nich zapojit.
- Veřejné slyšení představuje alternativu ke konferenci či semináři v Senátu, která je více otevřená účasti veřejnosti. Tento institut by bylo vhodné použít před rozhodnutím o finální a záložní lokalitě HÚ.
- Jelikož rozhodnutí o HÚ se široké veřejnosti týká jen nepřímo, občanská konference není potřebná. Smysluplná by mohla být v rámci pořádání národní veřejné debaty o HÚ, což je komplexní přístup, který byl použit ve Francii. Případné pořádání národní debaty lze zvážit v pozdější fázi projektu, kdy budou známé konkrétní informace o podobě HÚ a vyjednané podmínky jeho umístování.

iv. Dialog je cestou vzájemného učení.

Komunikace a dialog představují cestu, jak objasňovat názorové perspektivy účastníků jednání o HÚ a činit je veřejně známými. V tomto smyslu jde o otevřený proces, který na straně státního aparátu, místních komunit, NNO, expertů i ekonomických subjektů vyžaduje ochotu naslouchat argumentům, přemýšlet a obhajovat vlastní názor, ale také připravenost nechat se dobrými důvody přesvědčit ke změně názoru. K dialogu patří, že ti, kdo se ho účastní, se **učí od sebe navzájem**. Nelze k němu přistupovat jako k obraně jednou zformulovaného názoru, plánu apod. Je domyšlivé a nezodpovědné se domnívat, že názor na tak složitý a neodbytný problém, jakým je likvidace VJP a VAO, si kdokoli může udělat předtím, než si vyslechne ostatní, jichž se tento problém týká.

4.2 Sdílení poznatků mezi experty a laickou veřejností

Rozhodování o HÚ je svou povahou součástí obecnějšího sociálního jevu, jímž je **používání technologií a jejich vliv na člověka a společnost**. Tento jev má původ v moderní době, kdy objevy přírodních věd a jejich transformace do technologických postupů vedly k rozvoji industriální společnosti. Věda tak stála u kořene růstu životní úrovně v mnoha zemích světa. Na druhou stranu vědecké objevy a překotné používání technologií způsobily závažné problémy a rizika ve formě znečištění životního prostředí, poškození lidského zdraví, zneužívání zbraní hromadného ničení apod. [Beck 2004]. Historická zkušenost učí, že intenzivní vývoj vědy a stále se zrychlující proces zavádění technologií do společenského života musí být vyvažovány bdělostí, opatrnos-

tí a hledáním účinných opatření vůči nebezpečím a rizikům, které věda sama navzdory všem přínosům může produkovat.

Tato situace vytváří tlak na **změnu přístupu k vědě a technologiím** [Callon, Lascoumes, Barthe 2009]. Růst životní úrovně dlouho posiloval přesvědčení, že věda, technologie a společenské blaho jsou v harmonii. Optimismus ohledně výsledků vědy umožnil vědcům práci v ústraní a mírnil jejich odpovědnost za „zneužití“ vědy. Odborné zprávy a doporučení od vědců přebírali politici, kteří zvláště v zastupitelské demokracii měli právo stanovit mantinely, jak nové poznatky a postupy uvést do praxe. Zbytek byl ponechán na působení ekonomických činitelů, jejichž vlivem nové výtěžky pronikaly do výroby, služeb, domácností, životního stylu. Tento přístup k vědě a technologiím, byť jde o zjednodušené schéma, lze označit za **technokratický**. Ač v mnoha ohledech je funkční, efektivní a slučitelný s demokracií, široké veřejnosti v něm přísluší jen role pasivního příjemce domnělých benefitů, o nichž se rozhoduje jinde. Spolu s tím, jak technologie a z nich plynoucí rizika čím dál více zasahují do životů jedinců a společností, se tento přístup ukazuje jako nedostatečný.

Rozhodování o HÚ probíhá v kontextu měnícího se uvažování, jež se více zaměřuje na **potenciální negativní důsledky vědy a používání technologií** pro člověka, společnost a životní prostředí. Vzniká tím příležitost testovat v podmínkách ČR **participativní přístup** k vědě a technologii vyznačující se snahou zaangažovat do odborného posuzování v maximální míře veřejnost a místní komunity, kterých se příprava a realizace projektu HÚ nejvíce dotknou [Klüver et al. 2001]. Nikoli tím, že by mohly nahradit nezastupitelnou práci odborníků, nýbrž tím, že promítnutí jejich názorové perspektivy do rozhodování zvyšuje šanci na to, že se technické zpracování projektu HÚ stane sociálně přijatelným. Tento přístup se dobře doplňuje s dialogickým pojetím komunikace coby podmínky rozhodování (viz kapitolu 4.1).

v. ***Odborné argumenty jsou prezentovány v úplnosti a tak, aby byly srozumitelné laické veřejnosti.***

Případ HÚ je v několika ohledech specifický. Za prvé je ve hře riziko ohrožení zdraví a života vlivem zvýšené radiace, jež se díky své neviditelnosti pro běžného člověka jeví být zvláště nebezpečné a obtížně kontrolovatelné. Za druhé jde o dosud neznámý typ sociálně zatěžujícího zařízení, které primárně řeší problém s VJP a VAO a není zřejmé, nakolik sekundárně může být prospěšné pro dotčenou místní komunitu. Za třetí HÚ v očích některých vrhá stín na pozitivní obraz vědy, protože se věda a technologie potýkají s problémem způsobeným dřívějším použitím vědy a technologie za účelem zajištění elektrické energie pro českou společnost.

Specifické rysy projektu HÚ přispívají k tomu, že místní komunity i široká veřejnost mají **zájem o odborné informace** týkající se kritérií výběru lokality, realizace geologických průzkumů a technicko-konstrukčních detailů stavby. Tento zájem není snadné uspokojit, jelikož projekt HÚ je mimořádně složitý, vzniká za pochodu a musí zčásti zůstat otevřený pokračujícímu technologickému vývoji i zatím neupřesněným podmínkám ve finální lokalitě. [Vokál et al. 2015] Všechny tyto objektivní skutečnosti rezonují v napjatých vztazích a nedůvěře mezi státním aparátem a místními komunitami, což má nepříznivý vliv na jednání o HÚ. Představa, že obtíže spojené s aplikací participativního přístupu, který je podporován politikami EU, je možné obejít otevřeným nebo skrytým návratem k technokratickému přístupu, je ovšem naivní. Technokratický přístup v tak citlivé otázce, jako je likvidace VJP a VAO, v demokratické společnosti nutně povede k eskalaci vztahů mezi státním aparátem a místními komunitami a k odporu veřejnosti. Pravděpodobným důsledkem bude další zpomalení jednání o

HÚ a nezbytnost znovu vynakládat finanční prostředky na obnovování a konstrukci fungujícího procesu rozhodování.

Poselstvím této metodiky je, že problémy vyplývající z rozhodování o HÚ nelze zvládnout jejich obcházením, nýbrž organizací procedur pro komunikaci a účast na rozhodování. V případě odborných otázek, jejichž význam v projektu HÚ je prvořadý, nelze zájem místních komunit a široké veřejnosti o odborné informace odbýt se zdůvodněním, že tyto informace zatím nejsou zpracovány nebo že je laická veřejnost nekompetentní se s nimi seznamovat a vyjadřovat se k nim. Komunikace a dialog o odborných otázkách HÚ jsou naopak pro zodpovědné státní instituce **základním úkolem**. Smyslem odborného posuzování není chránit se vůči hlasu laické veřejnosti štítem nesrozumitelných expertních posudků, nýbrž vytvářet odborné dokumenty tak, aby v nich dotazy, připomínky, návrhy, obavy apod. laické veřejnosti byly zohledněny a vypořádány.

Pro státní instituce SÚRAO a SÚJB není role, kdy slouží jako **překladatelé odborných poznatků z oblasti jaderné energetiky do řeči srozumitelné laické veřejnosti**, ničím novým. Nezvyklé je nicméně to, že tento překlad a z něj plynoucí veřejná debata tentokrát mají proběhnout předtím, než se bude rozhodovat. Na obou zmíněných institucích tak leží **společenská odpovědnost** za to, aby v míře větší, než je tomu u existujících staveb, zařízení a výzkumných projektů, sloužily jako mezičlánek zprostředkující komunikaci mezi odbornými argumenty a laickou veřejností.

Prezentace odborných argumentů v úplné a srozumitelné podobě je náročným úkolem, který je v zájmu státního aparátu. Hledání vytáček, proč o určité otázce neinformovat, zvyšuje vágnost projektu HÚ a na straně ostatních účastníků jednání posiluje podezření, že si stát svou roli buď ulehčuje, nebo záměrně mlží.

Návrhy postupů:

- *Vytvořit podmínky pro budování skupiny odborníků, kteří se zabývají tématem HÚ a budou své odborné názory prezentovat na veřejných debatách. Projekt HÚ je složitý a dlouhodobý a vyžaduje, aby pro veřejnou diskusi odborných otázek existovalo na straně státního aparátu **kvalitní personální zázemí**. Suplování tohoto zázemí najímáním komunikačních agentur, které na tématu HÚ nejsou seriózně zaangažovány a přistupují k němu jako k přesvědčovací kampani, jednání o HÚ neprospěje.*
- *Podporovat **spolupráci mezi přírodovědnými a sociálněvědními odborníky**, protože rozhodování o HÚ je záležitostí zároveň technickou i sociální.*
- *Vtiskovat komunikaci a dialogu o odborných otázkách HÚ charakter tzv. **smíšených fór** („hybrid forums“), kterých se budou účastnit na jedné straně odborníci různého zaměření, na druhé straně zástupci místních komunit, NNO a široké veřejnosti. Charakter smíšeného fóra, který napomáhá odstraňovat bariéry mezi experty a laickou veřejností, je slučitelný s většinou procedur pro organizaci dialogu (viz tabulky 4, 5 a 6).*
- *Prostřednictvím odborných seminářů seznamovat odborníky z oblasti jaderné energetiky s tím, že realizační aspekty HÚ mají sociální charakter, který je třeba zohledňovat při technické přípravě projektu.*

Kromě toho, že jsou informace prezentovány odborníky na straně státního aparátu, je pro rovnocenný dialog důležité, aby zvláště místní komunity měly možnost tyto **informace prověřovat**, a tak být v pozici, kdy dovedou **činnost státu kontrolovat**. Současné slabé postavení obcí v procesu rozhodování o HÚ pro takovou kontrolu nevytváří dostatečné podmínky. Místní komunity jsou odkázány na sdělení odborníků zaměstnaných státem nebo institucemi v oblasti jaderné energetiky. V občanech lokalit tato skutečnost utvrzuje frustrující pocit, že se stali součástí vysoké politické a ekonomické hry, kde mají místo jen jako diváci, kteří nemohou nic ovlivnit.

Návrhy postupů:

- *Založit finanční fond, který každé z vytipovaných lokalit umožní čerpat účelově vázané finanční prostředky na zaplacení **odborníků nezávislých na státním aparátu a institucích jaderné energetiky**. Předpokladem fungování fondu je vytvoření postupu pro výběr odborníků, např. za pomoci hlasování v komunitních sdruženích (viz tabulku 4). Zjištění těchto odborníků by byla zdrojem argumentů pro dialog o HÚ mezi místními komunitami a státním aparátem v PS pro dialog.*
- *S pomocí otevřeného přístupu, vzdělávání, exkurzí, veřejných akcí apod. **zvyšovat kompetenci obyvatel lokalit** zapojit se do komunikace a dialogu o HÚ. K tomu lze využít komunitní sdružení (viz tabulku 4). Zejména je vhodné oslovovat angažované a vzdělané občany, kteří mají motivaci a schopnosti vstřebávat a šířit informace. Přestože jejich názory na HÚ se budou různit, tito jedinci tím, že utvářejí veřejné mínění a iniciují aktivity ve svých lokalitách, napomohou probudit zájem a vůli uvažovat o tématu likvidace VJP a VAO formou výstavby HÚ.*

4.3 Účast na rozhodování

Rozhodování o HÚ předpokládá fungující prostředí pro komunikaci a dialog, jehož základní rysy popisují kapitoly 4.1. a 4.2. **Mechanismus komunikace a dialogu**, který organizuje diskuzi o HÚ, je nutným krokem k tomu, aby mohl být vyjednáán **mechanismus rozhodování o HÚ**. Ten by měl stanovit, jak postupovat při rozhodování o klíčových otázkách, jako je např. realizace geologických průzkumů, výběr finální a záložní lokality, výstavba podzemní laboratoře apod.

Funkce metodiky při definování mechanismu rozhodování o HÚ je omezená. Vyvinutí všestranně přijatelného mechanismu rozhodování se teprve musí stát předmětem jednání a rozhodování. Následující zásady metodiky se proto soustředí pouze na postižení toho, jak zajistit **účast všech kategorií účastníků jednání na rozhodování**.

vii. Všechny strany mohou prezentací svých názorů ovlivnit rozhodování.

Dialog je skutečný, když jeho účastníci jsou ochotni přijmout z něj plynoucí výsledky, jinak je zapojení do dialogu pouze formální a neúčinné. Že je jednání otevřené všem, jichž se HÚ týká, ještě naznamená, že jejich názorová perspektiva vskutku bude zohledněna při rozhodování. Pokud ale při rozhodování dojde k opomenutí některé kategorie účastníků a jejich názoru, další jednání o HÚ tím budou poškozena a zvýší se riziko, že se tato kategorie účastníků pokusí vývoj jednání zvrátit.

To platí pro komunikační okruhy o HÚ 1, 2 a 3 (viz tabulka 3). Jestliže bude opominuta názorová perspektiva některé instituce **státního aparátu**, zvýší se riziko, že se jednání v určitém bodě zasekne na stanovisku této instituce. Jestliže bude opominuta názorová perspektiva některého z účastníků dialogu v **místních komunitách**, zvýší se riziko zpochybnění výsledku jednání z důvodu, že nebyla zajištěna účast veřejnosti na rozhodování. Jestliže v jejich **vzájemném vztahu** státní aparát opomine názorovou perspektivu místních komunit, zvýší se riziko narušení celkové důvěry v možnost vést dialog o HÚ. Ve srovnání s tím představuje participativní přístup, kdy se všechny strany zapojují do dialogu a mají vliv na rozhodování, dlouhodobě nejjistější cestu k dosažení sociální přijatelnosti rozhodnutí. Bez sociální přijatelnosti je umístění HÚ stěžejně demokraticky obhajitelné.

Návrhy postupů:

- *Formovat procedury pro komunikaci a dialog tak, aby v každém z komunikačních okruhů **zahrnovaly všechny kategorie účastníků** jednání. Zvláště důležité je, aby k jednacímu stolu v místních komunitách byli přizváni také zástupci místních občanských iniciativ, jimž zatím přístup do mechanismu komunikace a dialogu nebyl umožněn. Obavy a nesouhlas s HÚ, které vyjadřují místní občanské iniciativy, představují aktuálně ve všech lokalitách převažující názor a není možné je opomínat.*
- *Vyvarovat se kroků, jež by některé z kategorií účastníků znemožnily mít vliv na rozhodování o HÚ.*
- *Ponechat otevřený přístup možným novým účastníkům jednání o HÚ, kteří by se mohli objevit během budoucích fází rozhodování.*

viii. Pro rozhodování je vyvinut právní mechanismus, který respektuje představy místních komunit.

Nedostatečnost stávajícího právního rámce pro ukotvení procesu rozhodování o HÚ byla rozpoznána hned na počátku činnosti PS pro dialog v roce 2010. To bylo podnětem k vypracování návrhu věcného záměru zákona o HÚ v roce 2012, jenž v průběhu roku 2015 prošel na schůzích PS novým kolem připomínkování a následně byl předložen na Radě vlády pro energetickou a surovinovou strategii. Nejdůležitějším bodem návrhu je stanovení toho, v jaké fázi projektu a za jakých podmínek „dotčené obce budou mít možnost dát zásadním, nepřehlédnutelným způsobem najevo svůj postoj k umístění hlubinného úložiště v dané lokalitě, přičemž tento postoj obce nebude možné ignorovat, nýbrž vyslovení souhlasu bude podmínkou pro další pokračování ce-

lého procesu, zároveň toto posílení postavení obce nebude znamenat poskytnutí práva veta, které by mohlo celý proces zablokovat“ [Pracovní skupina pro dialog 2015: 5].

Aktuální formulace návrhu zákona zvažuje, že by si stát souhlas obcí vyžádal dvakrát: jednou ve fázi před zahájením řízení o **stanovení chráněného území** pro zvláštní zásah do zemské kůry (tj. při zúžení na finální a záložní lokalitu) a podruhé ve fázi řízení o **povolení k hornické činnosti** pro zvláštní zásah do zemské kůry (tj. před započítáním výstavby podzemní laboratoře). Větší důraz je nicméně položen na vyslovení souhlasu v první fázi [Pracovní skupina pro dialog 2015: 6, 18-21]. Na jednu stranu by tehdy SÚRAO mělo povinnost vyžádat si stanoviska dotčených obcí k záměru umístění a výstavby HÚ v dané lokalitě. Na druhou stranu by obce měly lhůtu na to, aby se nejdříve šest měsíců od doručení žádosti a nejpozději do jednoho roku oficiálně vyjádřily, jinak by se SÚRAO obrátilo na vládu ČR. V případě nezískání souhlasu všech obcí v lokalitě by o konečném vyslovení souhlasu formou usnesení rozhodovala vláda coby nejvyšší orgán výkonné moci po předchozím usnesení Senátu coby orgánu zákonodárné moci.

Věcný návrh zákona o HÚ se poté, co bude posunut do legislativního procesu, pravděpodobně stane předmětem legislativní debaty, která jeho stávající smysl může dále rozvinout nebo pozměnit. To, že takový dokument je připraven a že státní aparát má zájem na jeho dopracování a schválení, jsou skutečnosti, jež jsou pro jednání o HÚ velmi důležité. Bez posílení stávajícího slabého postavení obcí se jednání nemůže pohnout vpřed. Zapojení ústavních institucí ČR do mechanismu rozhodování podtrhuje závažnost projektu HÚ.

Protože záměr vyvinout právní mechanismus je v pokročilé fázi, kdy základní otázky rozhodování o HÚ už byly otevřeny, nemusí metodika tento bod komplexně rozebírat. Je ale vhodné upozornit, že existující návrh mechanismu podchycuje jen **základní prvky procesu rozhodování**. Budoucí právní úprava rozhodování o HÚ bude provázána s celou řadou vnitrostátních právních předpisů [Pracovní skupina pro dialog 2015: 9-11]. Důsledky plynoucí z této provázanosti právních norem zatím nebyly účastníky jednání o HÚ projednávány a jsou příčinou nejasností ohledně toho, nakolik specifické otázky týkající se HÚ je možné řešit s využitím stávajících právních předpisů a nakolik je případně nutné usilovat o jejich zohlednění v připravovaném zákoně o HÚ či v jiném dokumentu. Stanovení právního podkladu přitom v budoucnosti bude významné při dojednávání kompenzací a záruk pro finální a záložní lokalitu (viz kapitola 5.1.). Z těchto důvodů je a bude velká potřeba **právní expertízy**.

Návrhy postupů:

- Věnovat **maximální pozornost přípravě zákona** o zapojení obcí do výběru lokality. Jde o činnost, kde mohou nejvíce vykonat instituce z okruhu státního aparátu. Důvěře ve státní aparát, která je mezi účastníky jednání o HÚ spíše nižší, by prospělo, kdyby tyto instituce prokázaly, že mezi sebou umějí komunikovat a mají zájem na tom, aby zákon byl připraven kvalitně.
- Provést **právní expertízu**, která objasní širší právní rámec rozhodování o HÚ, a výsledky expertízy vysvětlit účastníkům jednání tak, aby bylo možné prověřit, nakolik stávající a navrhované právní předpisy dostačují pro řešení specifických otázek kolem HÚ.

Návrh věcného záměru zákona o HÚ předpokládá, že základním prostředkem, který na úrovni obce umožní vyslovení souhlasu či nesouhlasu s HÚ, je **místní referendum** [Pracovní skupina pro dialog 2015: 19]. Využití místního referenda coby institutu přímé demokracie odpovídá tomu, že HÚ výrazně překračuje běžnou politickou agendu obcí v lokalitách a je vhodné, aby rozhodnutí o něm bylo v rukách všech obyvatel. Hlasování v referendu by tak dle současného návrhu představovalo nejdůležitější okamžik celého rozhodovacího procesu. V souladu s myšlenkou postupného rozhodování (*stepwise approach to decision making*), která je často doporučována zahraničními dokumenty k HÚ, je žádoucí věnovat pozornost tomu, jak vytvořit podmínky pro pořádání referenda [srov. Forum for Stakeholder Confidence 2013].

S užitím místního referenda při jednání o HÚ v ČR je zkušenost. Mezi lety 2003 až 2012 se v obcích ve vytipovaných lokalitách uskutečnilo celkem 30 místních referend, z nichž 28 bylo platných a ve všech z nich tři čtvrtiny a více hlasujících (nejčastěji nad 95 %) vyjádřili nesouhlas s umístěním úložiště v jejich lokalitě [Calla 2013]. Výsledky referend dnes představují omezení pro lokální politiky při prezentaci postojů obcí k projektu HÚ, jinak ale pro další jednání nemají trvalejší význam. Protože k nim došlo bez dostatku informací a bez předchozí důkladné veřejné diskuze, jejich výsledek může být zpochybněn tím, že šlo vlastně o protestní akce s dopředu očekávatelným efektem.

Jestliže mají místní referenda v budoucnosti sehrát klíčovou roli v rozhodování, musí jim předcházet dlouhodobý **dialog v místních komunitách** (komunikační okruh 2). Při něm by měl být položen důraz na prozkoumání a objasnění všech realizačních aspektů projektu HÚ a jejich sociálního charakteru (viz kapitola 3.2.). Místní komunity budou nejvíce dotčeny průzkumnými pracemi, v případě finální lokality rovněž stavebními pracemi a následným provozem HÚ včetně svozu VJP a VAO. To v místních komunitách primárně vyvolává představu značné zátěže a potenciálních rizik, která by z dané situace plynula.

Tento stav je umocňován dosavadním průběhem diskuze o realizačních aspektech HÚ. Ta zatím nebyla dostatečně komplexní a organizovaná. Některé realizační aspekty nebyly téměř otevřeny, jiné byly diskutovány jen dílčím způsobem a nezávazně. Informace od státních institucí podtrhují výhody, zatímco k choulostivějším otázkám se vyjadřují vágně nebo mlčí. Relativně lépe jsou obyvateli lokalit hodnoceny alternativní zdroje informací ze strany celostátních NNO, místních občanských iniciativ a obecních zastupitelů, kde převažuje důvěra v to, že hájí zájmy místních komunit. Skutečnost, že jsou v oběhu nedostatečné, nejasné, měnící se a rozporné informace nicméně způsobuje, že je celkově informovanost o HÚ útržkovitá a chaotická. Za těchto podmínek je obtížné si na HÚ utvořit ucelený a konzistentní názor. Nejsnazší je říci HÚ ne.

Místní referendum má smysl až v okamžiku, kdy bylo uděláno maximum pro to, aby všichni občané v lokalitách věděli, co celkově obnáší projekt HÚ. Objasnění realizačních aspektů HÚ logicky zahrnuje dva úkoly. Prvním je **objasnění zátěže a rizik**, které umožní porozumět, jakými negativy by byl život v lokalitě vlivem HÚ poznamenán. Druhý úkol se týká **objasnění příležitostí k lokálnímu rozvoji** (viz část 5). Projekt HÚ se pro místní komunity může stát sociálně přijatelným teprve tehdy, pokud zátěž a potenciální rizika budou vyvažovány příležitostmi k rozvoji.

Pojem sociální přijatelnosti získává v souvislosti se záměrem pořádat místní referendum přesnější význam. Nelze reálně očekávat, že by jednání dospěla do stavu, kdy

všichni nebo téměř všichni obyvatelé nějaké obce budou souhlasit s výstavbou HÚ. Pokud vlivem dlouhodobého dialogu dojde ke změně nynějšího převážně odmítavého postoje a HÚ se stane sociálně přijatelným, pak o něm bude rozhodovat **většinový názor účastníků referenda**, tj. nejméně 50 %. U obcí do 3.000 obyvatel, což je případ všech obcí dotčených projektem HÚ, se místní referendum vypisuje buď na popud zastupitelstva, nebo na popud přípravného výboru podpořený podpisem minimálně 30 % oprávněných voličů. Shora zmíněný vysoký počet platných referend o HÚ v minulosti, která splnila požadavek 35% kvóra, svědčí o tom, že HÚ je tématem, které občany přitáhne k volebním urnám.

Návrhy postupů:

- *Systematicky objasňovat realizační aspekty projektu HÚ a jejich sociální charakter tak, aby prezentované informace dobře reflektovaly názory, obavy, připomínky a návrhy místních komunit a zástupců NNO. Odpovědnost za to leží hlavně na státních institucích, zejména na SÚRAO, jež jsou iniciátorem projektu HÚ a budou plánovat a organizovat realizaci všech prací.*
- *Aktuálně při provádění geologických průzkumů místním komunitám objasňovat tyto otázky související s procesem výběru lokality:*
 - *charakter prací a používaných technologií při jednotlivých etapách geologických průzkumů, jejich vliv na životní prostředí a na místní komunity;*
 - *charakter výsledků jednotlivých etap geologických průzkumů a způsob jejich porovnávání mezi lokalitami;*
 - *specifikace kritérií výběru pro zužování počtu vytipovaných lokalit.*
- *V pozdějších fázích projektu HÚ za pomoci procedur dialogu (viz kapitola 4.1.), případně za pomoci sociologického výzkumu (viz kapitola 5.1.), průběžně zjišťovat, jaké informace chybí místním komunitám, a reagovat na to.*
- *V místních komunitách seznamovat obyvatele s tím, jak je nastaven rozhodovací mechanismus o HÚ, jaký je význam místního referenda v tomto mechanismu a proč je důležité se referenda účastnit.*

Předchozí část metodiky se zabývala dialogem jako procesem rozhodování. To vyžadovalo soustředit se **na vztahy mezi jednotlivými kategoriemi účastníků jednání o HÚ**. Dialog o HÚ ovšem nelze oddělit od věcných otázek, o nichž se bude rozhodovat. Tato část metodiky proto dosavadní zaměření textu doplňuje a rozvíjí o zásady a postupy pro přístup k základním tématům dialogu.

Následující tři kapitoly se soustředí na **vztah mezi místními komunitami a realizačními aspekty projektu HÚ**. Podmínkou výstavby HÚ je, že se toto technické řešení likvidace VJP a VAO stane sociálně přijatelným pro některou z místních komunit ve vytipovaných lokalitách. Základním způsobem, jak tomu napomoci, je nechat místní komunity, aby realizační aspekty HÚ redefinovaly jako příležitosti k lokálnímu rozvoji. Proces redefinování prostřednictvím dialogu v místní komunitě (komunikační okruh 2) by se tak orientoval na to, co bývá odborně i v praxi označováno jako **komunitní plánování** [Grant 2006].

5.1 Opatření ve prospěch místní komunity

Jsou známy různé typy opatření, jak ovlivnit, aby se plán zbudovat nějaké sociálně zatěžující zařízení stal přijatelným pro dotčenou místní komunitu. Tabulka 6 uvádí základní typy opatření, která přicházejí v úvahu v souvislosti s projektem HÚ. Tato opatření bývají někdy v odborné literatuře spojena s pojmem „přidané hodnoty“ (*added value approach*). [Kojó, Richardson 2009, 2012, 2014]

Tabulka 7: Základní typy opatření ve prospěch místní komunity u projektu HÚ

OPATŘENÍ	ZÁKLADNÍ POPIS
Zmírnění („mitigation“)	Zahrnuje kroky, které umožní regulovat, kontrolovat a optimálně konfigurovat vliv projektu HÚ na přírodní a sociální okolí, např.: <ul style="list-style-type: none">- technická opatření pro prevenci a minimalizaci rizik,- řešení otázek souvisejících s vlivem průzkumných prací, stavby a provozu HÚ na životní prostředí,- snižování sociální zátěže,- architektonické řešení povrchového areálu HÚ,- začlenění projektu HÚ do socioekonomických vztahů v místní komunitě apod.

<p>Kompenzace („compensation“)</p>	<p>Výhody poskytnuté místní komunitě ve formě finančních prostředků nebo služeb za to, že akceptuje zátěž a potenciální rizika plynoucí z projektu HÚ a – u finální a záložní lokality – za to, že na sebe bere celospolečenskou odpovědnost za řešení problému s likvidací VJP a VAO. Může se jednat o např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - finanční příspěvky přiznané aktuálně obcím za to, že na jejich katastrálním území jsou prováděny geologické průzkumy, - platby na opravu obecního majetku poškozeného v důsledku projektu HÚ (např. invazivní geologické průzkumy, přeprava materiálů při výstavbě HÚ), - platby na výkup pozemků nebo pokles jejich ceny, - zvýhodnění při přerozdělování daňových výnosů apod.
<p>Pobídka („incentive“)</p>	<p>Opatření, které napomůže překonat existující sociální, ekonomická, infrastrukturní a jiná omezení v lokalitě prostřednictvím podpory rozvoje v určité oblasti, např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - výstavba obytných domů, - zlepšování občanské vybavenosti, - podpora vzdělání a růstu kvalifikace, - etablování nových odvětví ekonomické činnosti a vznik pracovních míst, - budování a přestavba cest a zlepšování dopravní dostupnosti apod.
<p>Záruka („guarantee“)</p>	<p>Závazek vůči místní komunitě, který je ukotven v právním systému nebo je realizován prostřednictvím dílčích smluv a dává místní komunitě potřebnou míru kontroly, autonomie a účasti na rozhodování. Záruky se mohou týkat jak procesu rozhodování, tak ostatních typů opatření (tj. zmírnění, kompenzace, pobídky).</p>

Jednotlivé typy opatření mohou být při realizaci projektu HÚ použity v různé míře v závislosti na tom, jak budou probíhat budoucí jednání. Ač jde o typy, které vyznačují různé, zčásti odlišné tendence v přístupu k místní komunitě, v realitě se jejich zaměření může překrývat, mohou na sebe navzájem navazovat a doplňovat se. Je pravděpodobné, že výsledkem jednání o HÚ v ČR bude určitá kombinace těchto opatření. **Nejdůležitějším opatřením jsou záruky**, které vytvářejí závazný rámec pro vyvíjení a definování všech ostatních opatření.

Hlavní diskuze o návrzích opatření a jejich přípravě bude probíhat mezi státním aparátem a místními komunitami (komunikační okruh 3). Zatímco místní komunity musí mít možnost ovlivnit charakter připravovaných opatření tak, aby jim skutečně byla ku prospěchu, státní instituce ve společné souhře mají nástroje na to, aby dohodnutým opatřením zajistily potřebnou právní a smluvní váhu. K diskusi mohou významně přispět také ostatní účastníci jednání o HÚ: NNO, experti a ekonomické subjekty. Vzhledem k tomu, že vytipované lokality vznikají spojením několika obcí, které s výjimkou lokalit Čertovka a Kraví hora spadají do jednoho kraje, v němž by v případě výstavby HÚ vytvořily specifický mikroregion, je smysluplné, aby se k opatřením vyjádřili zástupci krajů.

Aby místní komunita dokázala říct, jaká opatření by pro ni byla prospěšná, musí **znát své zájmy**. Žádná ze sedmi lokalit neměla zájem ucházet se o to, aby na jejím území bylo vybudováno HÚ. Na rozdíl od některých evropských zemí, kde se proces výběru místa po počátečních zkušenostech orientoval na hledání **kandidátních lokalit**, které by do něj vstoupily dobrovolně (např. Švédsko, Velká Británie, částečně Francie), byly v ČR **vytipované lokality** předvybrány státem (podobně jako např. ve Švýcarsku). Tím se nikoli z vlastní vůle dostaly do situace, na kterou se obtížně adaptují. Zaměření na obrannou komunikaci místním komunitám znesnadňuje vidět, že jim zájem státu na výstavbě HÚ skýtá unikátní příležitost formulovat směrem ke státu vlastní zájmy a požadavky.

Ve chvíli, kdy je projekt HÚ vnímán jako hrozba a ne jako příležitost k rozvoji, se špatně rozhoduje, nakolik je alternativa zapojení do projektu v zájmu dané místní komunity. Avšak aby projekt HÚ mohl být vnímán jako příležitost k rozvoji, musí nejprve místní komunity **identifikovat své zájmy**, vzhledem k nimž je možné prověřit eventuální přínos projektu HÚ pro lokalitu. Pro místní komunitu je z pragmatického hlediska účelné, aby se alternativou zapojení do projektu HÚ vážně zabývala. Nejen proto, že jde o způsob, jak zjistit, zda by nemohla více získat, než ztratit, nýbrž také proto, že si tím vytvoří argumenty ve vztahu ke státnímu aparátu. Ten by mohl místní komunity kritizovat za to, že účast na řešení celospolečenského problému s likvidací VJP a VAO odmítají na základě neprověřených obav, aniž by ji opravdu po všech stránkách zvážily.

Je důležité, aby poznání a formulace zájmů v maximální míře vycházely z místních komunit a nebyly jim vnucovány státním aparátem. Jinak se z komunitního plánování stane nežádoucí sociální inženýrství. Identifikace a prezentace zájmů ze strany místních komunit napomůže tomu, aby vzhledem ke všem realizačním aspektům HÚ vyšlo najevo, kde lze dosáhnout shody zájmů se státním aparátem a kde naopak leží ohnisko konfliktu zájmů.

Návrhy postupů:

- *Za pomoci procedur dialogu v místní komunitě, nejlépe na půdorysu komunitního sdružení (viz tabulka 4), klást a zodpovídat otázky týkající se **budoucnosti místní komunity bez a s HÚ**, např.:*
 - *Jaká je současná demografická struktura obyvatelstva v lokalitě (zejm. pohlaví, věk, vzdělání, rodinný stav, porodnost, migrace obyvatelstva)? Jaký je odhad toho, jak bude vypadat za deset či dvacet let? Jak by měla vypadat, má-li být zajištěna dobrá budoucnost obcím v lokalitě? Jaký je odhad změn v demografické struktuře v případě realizování / nerealizování projektu HÚ?*
 - *V jakých odvětvích ekonomické činnosti jsou zaměstnáni obyvatelé lokalit? Kdo jsou hlavní zaměstnavatelé a na čem závisí jejich setrvání v lokalitě? Jaká je průměrná výše příjmů? Jaká je nezaměstnanost? Jaké jsou ekonomický výhled do budoucnosti a potenciál ekonomického rozvoje? Jaký je odhadovaný vliv projektu HÚ?*
 - *Jaká je úroveň občanské vybavenosti v obcích z hlediska počtu a dostupnosti předškolních a školních zařízení, zdravotních zařízení, zařízení péče o*

seniory, obchodů, poskytovatelů služeb, zařízení pro trávení volného času apod.? Jaká je spokojenost obyvatel s občanskou vybaveností? Jaké jsou možnosti rozvoje? Jaký by byl vliv projektu HÚ?

- Jaká je situace v oblasti dopravní infrastruktury, pokud jde o množství a stav dopravních cest a o spoje veřejné dopravy do vedlejších obcí či měst a do nejbližších krajských měst? Jaká je situace v oblasti technické infrastruktury, pokud jde o inženýrské sítě, zásobování vodou, kanalizace apod.? Nakolik by projekt HÚ mohl stimulovat rozvoj infrastruktury?
 - Jaké hlavní problémy řeší při řízení obcí místní samosprávy? V čem lze spatřovat tradici a priority dosavadního rozvoje lokality? Jaké jsou lokální hodnoty? Nakolik jsou slučitelné s projektem HÚ?
- Při diskuzi o budoucnosti místní komunity **využívat sociálněvědní expertizu**, např. socioekonomické analýzy různých scénářů vývoje, sociologické výzkumy mezi obyvateli lokalit apod.

xi. Plán rozvoje lokality se opírá o systém záruk.

Při diskuzi opatření ve prospěch místní komunity byl v dosavadních jednáních o HÚ položen důraz na poskytování finančních kompenzací. Také data z dotazníkového šetření ukazují, že obyvatelé ve čtyřech sledovaných lokalitách²⁰ upřednostňují finanční příspěvky před právními zárukami a spíše než o účelově vázané prostředky stojí o příspěvky paušálního charakteru. Již existujícím příkladem takovéto finanční kompenzace je pravidelný roční příspěvek, který bude na základě atomového zákona poskytován obcím za to, že na jejich území probíhá geologický průzkum. Poté, co v roce 2015 byla MŽP schválena průzkumná území pro první fázi geologických průzkumů ve všech sedmi lokalitách, se přiblížil okamžik, kdy tímto způsobem do rozpočtů obcí doputuje první výrazný benefit plynoucí z toho, že jsou dotčeny záměrem budovat HÚ.

Důvody pro preferenci účelově nevázaných kompenzací jsou zřejmé: obohacují obecní rozpočty a ponechávají obcím svobodu rozhodnout, jak se získanými finančními prostředky naloží. Na druhou stranu se jedná o opatření, jež samo o sobě nesouvisí s kvalitou přípravy projektu HÚ a **nezajistí, že bude realizován v souladu se zájmy místní komunity**. U kompenzací je riziko, že mohou být interpretovány jako svého druhu úplatek, jímž si druhá strana kupuje podporu místní komunity a oslabuje její bdělost vůči problematickým otázkám [Kunreuther, Easterling 1996; Hannis, Rawles 2013].

Ačkoli jsou kompenzace v případě HÚ nepostradatelným opatřením ve prospěch místní komunity, je nezbytné, aby byly doplněny dalšími opatřeními. Za relativně nejlepší řešení pro místní komunitu lze považovat situaci, kdy **projekt HÚ je provázán s celkovým plánem rozvoje lokality**. Předpokladem toho je dlouhodobý vztah partnerství mezi státním aparátem a místní komunitou se zahrnutím NNO, expertů a v neposlední řadě přicházejících a vznikajících ekonomických subjektů, které by se postupně staly faktickými nositeli sociální změny v lokalitě.

Připravit plán rozvoje lokality a provázat jej s projektem HÚ znamená dívat se daleko do budoucnosti. Tento plán se nevyčerpává stanovením mechanismu komunikace a mechanismu rozhodování, jak je o nich řeč výše v této metodice, nýbrž musí obsahovat také systém záruk, jehož prostřednictvím místní komunita získá **kontrolu**

²⁰ Viz poznámku 6.

nad postupem projektu HÚ v budoucnosti. Dostupné zahraniční zkušenosti poukazují na to, že přítomnost takovéto účinné kontroly (*ownership of societal project*) je podmínkou i vyústěním sociální přijatelnosti HÚ [Forum for Stakeholder Confidence 2013].

Návrhy postupů:

- *Je vhodné, aby se plánem rozvoje, který by vycházel z rozpoznaných zájmů místní komunity, zabývaly všechny lokality zařazené do užšího výběru pro umístění HÚ.*
- *Má-li být dosažena a udržena sociální přijatelnost, měly by být ve vazbě na realizační aspekty HÚ dohodnuty dlouhodobé záruky pro kontrolu místní komunity nad projektem HÚ. Záruky by měly odpovídat např. na tyto otázky:*
 - *Jaké budou záruky pro **kontrolu bezpečnosti** výstavby a provozu HÚ včetně svozu VJP a VAO?*
 - *Jaké budou záruky pro **kontrolu vlivu projektu HÚ na životní prostředí**?*
 - *Jaké budou záruky pro **kontrolu ekonomických činností** v lokalitě včetně vzniku pracovních příležitostí pro místní komunitu?*

5.2 Kulturní identita lokality s hlubinným úložištěm

HÚ je významným tématem národní a evropské energetické politiky, která má dopad na obyvatele zvažovaných lokalit v ČR. Vysoká politická hra kolem HÚ má za následek, že všechny kategorie účastníků jednání pragmaticky zviditelňují a prosazují své politické zájmy a cíle. To není v rozporu s duchem demokracie, byť je smysluplné snažit se překonávat tendence ke konfliktu nebo manipulaci, jež tato situace vytváří. Existuje ale jeden realizační aspekt HÚ, vzhledem k němuž by všem mělo záležet na tom, aby pragmatické kalkulace a taktizování byly upozaděny, a tím je **etický rozměr projektu** [Marschall 2005; Oughton, Hanson 2013].

Etické otázky, na které záměr vybudovat HÚ naráží, se na jednu stranu týkají tématu **odpovědnosti** (za likvidaci VJP a VAO, vůči budoucím generacím, vůči životnímu prostředí), na druhou stranu se týkají tématu celkové **spravedlnosti** (či férovosti) rozhodovacího procesu. Přestože jde o otázky abstraktnějšího charakteru, odpověď na ně vypovídá o hodnotách, k nimž se ti, kdo utvářejí projekt HÚ nebo se stanou jeho součástí, chtějí hlásit. Etický rozměr projektu HÚ v tomto smyslu vyjadřuje apel na formulaci řešení, jež přesahuje partikulární názorové perspektivy a odráží naopak obecnější, vědomě rozvíjený postoj české společnosti k využívání jaderné energie.

xii. Je vyzdvihnout etický rozměr hlubinného úložiště.

Etický rozměr (či realizační aspekt) projektu HÚ není to samé jako otázka sociální přijatelnosti. Zatímco cesta k možné sociální přijatelnosti bude v budoucnosti daleko nejvíce záležitostí místní komunity ve finální lokalitě a její dohody se státním aparátem, etický rozměr HÚ se dotýká všech občanů ČR.

Od konce 60. let byla nejprve vládami ČSSR a poté ČR činěna rozhodnutí směrem k podpoře jaderné energetiky. Šlo o způsob, jak pro zajištění energetické soběstačnosti státu využít modernější technologie pro výrobu energie, než byla technologie založená na spalování uhlí. Je třeba podotknout, že zvláště do změny politického systému v roce 1989 měla široká občanská veřejnost ČR jen omezené možnosti tato rozhodnutí o využití jaderné energie nějak zásadněji ovlivnit. Vzhledem k dlouhodobosti a nákladnosti budování zdrojů energie se navíc vývoj v této oblasti vyznačuje setrvačností a pomalostí změn ve skladbě energetického mixu. To znamená, že zabezpečení energetických potřeb a blahobytu české společnosti je závislé na trendech a plánech budování a uzavírání zdrojů energie, jak byly nastaveny v minulosti.

V případě jaderné energetiky zahrnuje zmíněná podmíněnost minulostí rovněž problém s likvidací VJP a VAO, který nastoluje etické otázky. Na jedné straně je argument, že občané ČR jsou jako konzumenti elektřiny, která je z velké části vyráběna z jádra, spoluodpovědní za produkci VJP a VAO, protože jako příjemci výhod ve formě odběru elektřiny se nemohou distancovat od nevýhod nebo negativních důsledků. Na druhé straně lze uvést, že v minulosti měli občané malou možnost ovlivnit rozhodnutí o využití jaderné energie a že dnes jsou mezi občany a institucemi výrazné rozdíly vzhledem k tomu, kolik spotřebovávají energie a z jakých zdrojů, což podíl jejich odpovědnosti může relativizovat. Tyto linie argumentace lze rozvinout do řady poloh dotýkajících se názorů na energetickou budoucnost ČR. Z posunu k demokratickému politickému systému vyplývá, že apel na pocit spoluodpovědnosti občanů bude podkopán, pokud v budoucnosti budou klíčová rozhodnutí o jaderné energetice a o energetice vůbec činěna bez nějak doložitelné většinové podpory veřejnosti.

Etickému aspektu realizace HÚ zatím v ČR ani v oficiálních dokumentech, ani v odborných diskuzích nebyla věnována pozornost, kterou by si zasluhoval. Otevření tohoto tématu se s ohledem na dění kolem HÚ jeví jako naléhavé. Ač nemůže nahradit etickou diskuzi, která teprve musí proběhnout, vychází tato metodika z předpokladu, že i při zohlednění relativní (spolu)odpovědnosti jedinců a institucí za produkci VJP a VAO je likvidace VJP a VAO záležitostí celospolečenské odpovědnosti, tj. týká se každého člena společnosti, který má prospěch z odběru elektrické energie ze sítě. Pokud by byl tento předpoklad odmítnut, znamenalo by to, že se jedinec může ze své odpovědnosti vyvázat, resp. že v principu existuje možnost, aby se všichni členové společnosti vyvázali a odpovědnost byla cele přenesena pouze na nějakou instituci, např. na SÚRAO. Pro tyto varianty individualizace odpovědnosti současný centralizovaný systém výroby a distribuce elektrické energie nevytváří podmínky, byť se to v budoucích desetiletích může změnit (na základě posunu k decentralizovanému systému).

Ačkoli odpovědnost za VJP a VAO má celospolečenský charakter, v souladu se současným plánem výstavby HÚ by se tím, kdo břímě této odpovědnosti ponese daleko nejvíce, stala místní komunita ve finální lokalitě. Obyvatelé této lokality a jejich potomci by za všechny ostatní občany ČR vzali na svá bedra zátěž a rizika plynoucí z výstavby a provozu tak složitého zařízení, jakým je HÚ, a z následného trvalého uložení VJP a VAO pod svými domovy. Tento postup přenesení celospolečenské odpovědnosti na místní úroveň je třeba studovat a zabývat se jeho předpoklady a důsledky. **Převzetí odpovědnosti zasluhuje morální ocenění, a to tím více, čím větší závazek s sebou nese.**

Mají-li v budoucnosti obyvatelé některé lokality vyslovit souhlas s umístěním HÚ, je morálně adekvátní požadovat, aby většinová společnost a zvláště instituce, jež ji zastupují, srozumitelným, celospolečensky viditelným a dlouhodobě závazným způsobem vyzdvihly etický rozměr tohoto rozhodnutí. Jde o odlišný požadavek, než je poskytování opatření na podporu místní komunity (viz kapitolu 5.1.). Obsahem tohoto požadavku je, aby závazku, který finální lokalita přijme před státem a společností, odpovídala závazek státu a společnosti eticky odpovědně a spravedlivě asistovat této lo-

kalitě při realizaci projektu HÚ. Vznikem **etického svazku mezi místní komunitou a většinovou společností** by byl učiněn důležitý krok, aby HÚ nebylo mylně vnímáno pouze jako technický projekt.

Návrhy postupů:

- *Podporovat, aby jednání mezi místními komunitami a státním aparátem zahrnovala **dialog o etických otázkách**. Jako cíl dialogu vytyčit postupné projasnění etického rozměru projektu HÚ a později promítnutí výsledků do mechanismů komunikace a rozhodování. Neobvyklost a dlouhodobost projektu mohou způsobit, že účastníci jednání o HÚ některé etické problémy nedovedou na první pohled vidět a pojmově uchopit. Protože formulace etických otázek a odpovědí na ně vyžadují soustředěné úsilí, bylo by prospěšné přizvat k dialogu odborníky z oblasti humanitních a sociálních věd specializující se na aplikovanou etiku.*
- *Za účelem organizace dialogu uspořádat **odborný seminář** se zaměřením na etický rozměr HÚ, který by umožnil shrnout výsledky dialogu.*
- *Zařadit prezentaci etických otázek souvisejících s projektem HÚ jako samostatné **téma do agendy PS pro dialog**, a tak přispět k jeho zviditelnění ve veřejném prostoru.*

xiii. **Projekt hlubinného úložiště umožňuje místní komunitě rozvinout smysluplný příběh o vlastní identitě.**

Kulturní identita místa označuje to, čím se určité místo stává vlivem lidské aktivity zaměřené na přetváření tohoto místa pro další lidské aktivity. Na jednu stranu vyplývá z historie, na druhou stranu ji lze více či méně přesně ohraničit geografickou polohou. Charakterizují ji představy, které místu připisují ustálené významy, popisují je prostřednictvím vyprávěných příběhů a vysvětlení, spojují je s určitými událostmi či aktivitami apod. Příklady formování nebo změny kulturní identity místa velmi často souvisejí s využitím místa k určitému typu výstavby či kultivace. Obecně lze říct, že objektivní dispozice místa omezují jeho kulturní identitu, ale nedeterminují ji. To znamená, že podobná místa (v přírodě, na vesnici, ve městě) mohou vlivem kulturní rozmanitosti, lidského důmyslu či na základě rozhodnutí o komunitním plánování (viz kapitulu 5.1.) získat výrazně odlišnou identitu [Hague, Jenkins 2005].

Pojem kulturní identity místa lze aplikovat na proces výběru lokality pro HÚ. Na základě objektivních geologických dispozic bylo vytipováno 7 lokalit, přičemž je státním aparátem plánováno, že jedna z nich v budoucnosti **spojí svou kulturní identitu s projektem HÚ**. Zatím k tomuto spojení nedošlo. Jednak proto, že v dotčených obcích převažuje nesouhlas s projektem [Čermák, Kyselá, Durdovič, Bernardyová 2015], jednak proto, že v současnosti lze hovořit jen o kulturní identitě, která je vlastní jednotlivé obci či je společná několika obcím, jejichž území zčásti nebo úplně spadá do dané lokality. Má-li se v budoucnosti někde zformovat kulturní identita lokality s HÚ, je důležité se zabývat tím, za jakých podmínek k tomu může dojít.

Kulturní identita místa vytváří přirozené pojítko mezi členy místní komunity, kteří v něm žijí. Prostupuje jejich socioekonomické vztahy a promítá se do vnímání ži-

votního prostředí. Dle dat z dotazníkového šetření je ve 4 zkoumaných lokalitách²¹ jen málo lidí (od 2 % do 5 %), kteří odpověděli, že jsou nespokojeni s životem v místě svého bydliště. Nízký je rovněž procentuální podíl těch, kdo uvažují o změně bydliště (od 4 % do 12 % dotázaných). To nasvědčuje tomu, že členové místních komunit mají kladný a neproblematický vztah k místu, kde žijí. Přijetí projektu HÚ by znamenalo **změnu kulturní identity** tohoto místa. Pro obyvatele by to byl zásadní zlom v historii jejich obcí, který by přinesl nové významy, příběhy, aktivity, události apod. spojované s danou lokalitou.

Jestliže se rozhodování o projektu HÚ mají účastnit místní komunity, pak nelze počítat s tím, že změna kulturní identity ve finální lokalitě proběhne jako proces řízený státním aparátem. Takovéto změně státní aparát a další účastníci jednání o HÚ mohou napomáhat, podněcovat ji a usměrňovat, ale vyrovnání se s ní bude záležitostí uvažování a jednání místních obyvatel. Půjde o **sociální proces**, při kterém nelze uplatňovat stejné prostředky řízení a kontroly jako v případě **technického procesu** výstavby.

Pro zformování kulturní identity lokality s HÚ bude klíčové, zda se místní komunita dokáže **ztotožnit s projektem HÚ** jako se svým vlastním projektem. Tomu může napomoci, pokud bude vyzdvižen etický rozměr HÚ, jak je to vysvětleno výše. Směrem navenek, tj. směrem k široké veřejnosti ČR, by vyzdvižení etického rozměru HÚ umožnilo prezentovat významnost poslání, jež stojí před finální lokalitou, a ocenit přínos pro společnost jako celek. Směrem dovnitř, tj. směrem k místní komunitě, by pravděpodobně stimulovalo potřebnou debatu o etických otázkách.

Vyzdvižení etického rozměru ale samo o sobě nestačí. Do kulturní identity místa jsou členové místní komunity zapojeni nejen racionální, nýbrž také emocionální složkou své osobnosti. Přestože racionální dialog je pákou, která může uvést do pohybu změnu názoru, na identifikaci s projektem HÚ má vliv rovněž to, zda racionální argumenty jsou přístupné tomu, aby si do nich jedinci mohli promítnout svou osobní situaci včetně emocionálních vazeb ke svým blízkým a svému okolí. Ztotožnění se nebo nezototožnění se s projektem HÚ má, jinými slovy řečeno, spíše povahu přimknutí se k určitému **příběhu o budoucnosti** místní komunity, obce, lokality v širším kontextu globálního světa.

Příběhy jsou způsobem, jak vtisknout řád neuspořádané souvislosti toho, co bylo, je a bude, tím, že ustavíme smysluplné vztahy mezi prvky vzpomínek, přítomné zkušenosti a očekávání. Čím více se příběhy týkají kolektivně sdílené zkušenosti, tím více jsou vyprávěny a získávají sociální charakter. Kulturní identita lokality s HÚ bude existovat tehdy, až bude rozvinut smysluplný příběh, který se jí týká, a bude ho sdílet - tj. vyprávět si o něm a promítat ho do svých osobních životů - velká část místní komunity.

5.3 Životní prostředí a místní komunita

Základním požadavkem na stavbu HÚ je její bezpečnost, tj. minimalizace rizika ohrožení života vlivem ionizujícího záření. Vhodnost finální lokality, technická proveditelnost projektu a zabezpečení VJP a VAO před zneužitím budou předmětem podrobného posuzování ze strany SÚJB, jehož postup se řídí zákony a mezinárodními předpisy (např. bezpečnostními standardy Mezinárodní agentury pro atomovou energii).

²¹ Viz poznámku 6.

Bezpečnostní realizační aspekt souvisí s **environmentálním** aspektem vlivu projektu HÚ na životní prostředí. Geologické průzkumy, vybudování podzemní laboratoře a výstavba HÚ budou představovat zásah do životního prostředí s potenciálními negativními dopady na ekosystémy v širším přírodním okolí. Protože životní prostředí je pro obyvatele základní hodnotou, již spojují se svou lokalitou, a je zdrojem, kolem nějž se organizují jejich socioekonomické vztahy, je nutné, aby toto téma v dialogu o HÚ mělo své pevné místo.

xiv. Je dohodnut systém kontroly vlivu na životní prostředí včetně nezamýšlených důsledků.

Studium vlivu projektu HÚ na životní prostředí primárně spadá do kompetence příslušných přírodních věd, jež mají nástroje pro rozpoznání a vyhodnocení tohoto vlivu. V některých případech může jít o změny pod povrchem země či takového druhu, že nejsou běžnými lidskými smysly nebo jinými než odbornými postupy zaznamatelné. V rámci projektu HÚ lze doporučit, aby nejpozději ve fázi invazivních geologických průzkumů a stavebních prací byl vytvořen **systém kontroly vlivu na životní prostředí**. Protože interakce mezi člověkem a přírodou může vytvářet situace, které nebyly plánovány a očekávány, je důležité, aby tento systém řešil také možnost nezamýšlených environmentálních důsledků projektu HÚ.

Nastavení systému kontroly by mělo být věcí dohody mezi státním aparátem a místními komunitami. Jde o problematiku, u níž lze očekávat velký zájem místních občanských iniciativ a NNO. Environmentální otázky tak mohou dostat výrazný sociální rozměr. Dosažení dohody o systému kontroly a jeho realizace budou na všechny zúčastněné klást nároky týkající transparentního přístupu k informacím, organizace komunikace a účasti na rozhodování, prezentace odborných názorů a jejich ověření. K těmto stránkám procesu dialogu o HÚ se vyjadřuje část 4 této metodiky.

Návrhy postupů:

- *Po ukončení neinvazivní fáze geologických průzkumů a zúžení počtu vytipovaných lokalit otevřít diskuzi s cílem **dohodnout systém kontroly** vlivu aktivit souvisejících s HÚ na životní prostředí. Diskuze by měla zohledňovat jak očekávání místních komunit, tak názory odborníků na možnosti kontroly, jako jsou např.:*
 - *formulace předběžných odhadů vlivu aktivit na životní prostředí (tj. možnosti a meze predikce);*
 - *přístupy k provádění průběžného monitoringu změn životního prostředí;*
 - *aktivace nápravných opatření v případě poškození životního prostředí apod.*
- *Zabývat se otázkou **role místních občanských iniciativ a NNO** v systému kontroly. Přestože napětí mezi zájmy státního aparátu a těmito organizacemi je výhledově nepřekonatelné, v souvislosti s environmentální problematikou by bylo vhodné vyvinout úsilí k tomu, aby jejich potenciál (znalost životního prostředí v lokalitách, zkušenosti se zapojením občanů) byl využit pro všestranně vyhovující nastavení kontroly.*

Změny životního prostředí vlivem aktivit kolem HÚ mohou mít sociální důsledky. Mohou mít dopad např. na kvalitu zemědělských ploch nebo lesů, na zdroje vody, na čistotu ovzduší apod. V mnoha případech se jedná o jevy, které jsou přímo zaznamatelné lidskými smysly (např. vyschlý potok, znečištěný vzduch). Vzniklý problém je pak dvojitý: jednak environmentální, jednak sociální. Je pravděpodobné, že jevy tohoto druhu, ať už souvisejí s geologickými průzkumy nebo s výstavbou HÚ, budou obyvateli lokalit citlivě vnímány. Systém kontroly vlivu na životní prostředí by na to měl pamatovat a zahrnovat také sociální důsledky změn životního prostředí.

Je nicméně třeba podotknout, že určení sociálních důsledků environmentálních změn může být v některých případech obtížné. Jsou např. poškození silnice vlivem převozu stavebního materiálu nebo pokles cen pozemků v důsledku stavby HÚ ještě environmentálními jevy se sociálními důsledky, nebo už jevy ryze sociálními? Odpověď na tuto a podobné otázky je důležitá proto, abychom jevy tohoto druhu byly v systému kontroly uspokojivě ošetřeny. Žádoucí je vyhnout se tomu, co také bývá označováno jako negativní externality, tj. nepříznivé environmentální nebo sociální dopady, na něž při plánování a rozhodování nikdo nemyslel a posléze je obtížné docílit toho, aby za ně někdo nesl právní odpovědnost [Keller 2010].

Návrhy postupů:

- *Systematicky mapovat **vztahy mezi environmentálními a sociálními jevy** za účelem zohlednění těchto vztahů a jejich eventuálních právních důsledků při tvorbě systému kontroly vlivu projektu HÚ na životní prostředí.*

6. Způsob uplatnění metodiky

Primárním odběratelem metodiky je státní instituce SÚRAO, která ještě před podáním projektové žádosti na TA ČR písemně potvrdila zájem na realizaci projektu a vzniku aplikovatelného výsledku. Po získání grantové podpory bylo na žádost TA ČR ze strany SÚRAO přislíbeno, že metodika bude přijata k certifikaci. Protože ale SÚRAO samo certifikaci neprovádí, bylo po projednání záležitosti stanoveno, že certifikačním orgánem bude MPO, pod které spadá SÚRAO. Udělení certifikace má formu „vydání **osvědčení příslušného odborného orgánu** státní správy, který je věcně odpovědný za oblast, ve které je certifikovaná metodika uplatňována“ [Úřad vlády ČR 2014].

Na druhou stranu bylo snahou členů výzkumného týmu i autora metodiky připravit dokument, který bude vyváženě zohledňovat zájmy všech kategorií účastníků jednání o HÚ. K tomu, aby bylo možné postupovat tímto nestranným způsobem, vytvořil vědecký grant v rámci programu aplikovaného sociálněvědního výzkumu OMEGA pod TA ČR příhodné podmínky. Metodika je koncipována tak, aby odpovídala na praktické potřeby. Jde o ucelený a uspořádaný soubor obecných zásad a návrhů praktických postupů, který se nabízí pro aplikaci komukoli, kdo má zájem o zlepšení procesu jednání o HÚ. V tomto smyslu může uplatnění metodiky probíhat **přírozenou cestou**, kdy účastníci jednání o HÚ některé její prvky prostě přijmou za své.

V neposlední řadě je důležité, že metodika byla rozvinuta v návaznosti na **činnost PS pro dialog**. Jádrem metodiky je princip dialogu, jehož přínos pro jednání o HÚ byl již v praxi rozpoznán a metodika jej propojuje s dílčími otázkami. Poté, co je metodika dokončena a certifikována, lze otevřít konkrétní diskuzi o tom, zda a jakou roli by mohla hrát v budoucí činnosti PS pro dialog. Jelikož je ale PS pro dialog komunikační platformou založenou na hodnotě svobodného názoru, mohou členové výzkumného týmu a autor metodiky i přes vynaložení úsilí jen omezeně ovlivnit přístup členů PS pro dialog k metodice.

S ohledem na výše řečené lze **uplatnění metodiky** plánovat následujícím způsobem:

- Popisuje systém komunikace o HÚ a vytyčuje ideální vizi komunikace a účasti na rozhodování, jejíž zohlednění při konkrétních rozhodnutích umožní vyhnout se chybám s potenciálně negativními dopady z hlediska prodlužování jednání o HÚ a vynakládání finančních prostředků.
- Prezentuje paletu praktických postupů, jak vylepšit jednání o HÚ, které vycházejí ze sociologických dat z ČR a z odborné zahraniční literatury, a nabízejí mnohostranné návody na aplikaci.
- Jako vylepšení systému komunikace a rozhodování o HÚ rozlišuje 4 okruhy komunikace a navrhuje, aby nejpozději po prvním zúžení počtu vytipovaných lokalit na základě geologických průzkumů vznikla tzv. komunitní sdružení za účelem organizace dialogu v jednotlivých lokalitách.

Dle *Smlouvy o uplatnění certifikované metodiky*, kterou uzavřely SÚRAO a SOÚ AV ČR, bude metodika **SÚRAO uplatněna následujícími způsoby**:

- jako expertní studie ideálního stavu participace při rozhodování o hlubinném úložišti, postavená na reálných vstupních datech z lokalit;
- při nových fázích projektu hlubinného úložiště (např. zužování počtu lokalit) může být tato Metodika použita jako teoretické vodítko další fáze komunikace uživatele metodiky;

- při budoucím zakládání lokálních občanských sdružení její zásady a doporučené návrhy postupů pomohou jako principiální rámeček.

Pro budoucí uplatnění metodiky je žádoucí, aby byla určitým způsobem zohledněna v některém z oficiálních dokumentů SÚRAO nebo MPO.

Příloha 1: Metodika v kostce

KAPITOLA	ZÁSADA
	Rozhodování jako proces dialogu
Kultivace prostředí pro komunikaci	<i>i. Komunikace je transparentní a opírá se o dostatek veřejně dostupných zdrojů informací.</i>
	<i>ii. Základem komunikace je dialog ve veřejné sféře, jehož účastníci se respektují jako rovnocenní partneři.</i>
	<i>iii. Dialog je otevřený, ale organizovaný.</i>
	<i>iv. Dialog je cestou vzájemného učení.</i>
Sdílení poznatků mezi experty a laickou veřejností	<i>v. Odborné argumenty jsou prezentovány v úplnosti a tak, aby byly srozumitelné laické veřejnosti.</i>
	<i>vi. Místní komunity mají možnost kontrolovat činnost odborníků.</i>
Účast na rozhodování	<i>vii. Všechny strany mohou prezentací svých názorů ovlivnit rozhodování.</i>
	<i>viii. Pro rozhodování je vyvinut právní mechanismus, který zohledňuje názorovou perspektivu místních komunit.</i>
	<i>ix. Rozhodovat je možné až po objasnění realizačních aspektů hlubinného úložiště.</i>
	Témata dialogu
Opatření ve prospěch místní komunity	<i>x. Místní komunity znají a formulují své zájmy.</i>
	<i>xi. Plán rozvoje lokality se opírá o systém záruk.</i>
Kulturní identita lokality s HÚ	<i>xii. Je vyzdvihnout etický rozměr projektu HÚ.</i>
	<i>xiii. Projekt HÚ umožňuje místní komunitě rozvinout smysluplný příběh o vlastní identitě.</i>
Životní prostředí a místní komunita	<i>xiv. Je dohodnut systém kontroly vlivu na životní prostředí včetně nezamýšlených důsledků.</i>
	<i>xv. Je dohodnut systém kontroly sociálních důsledků změn životního prostředí.</i>

Pozn.: Tabulka přehledně shrnuje soubor zásad rozvinutý v jednotlivých kapitolách metodiky

Příloha 2: Přehled místních občanských iniciativ a NNO

Je důležité mít přehled o kategorii účastníků jednání o HÚ, kterou představují místní občanské iniciativy ve výtípaných lokalitách. Níže je uveden abecedně seřazený výčet těchto iniciativ:

- 2. Alternativa (*webové stránky nenalezeny*)
- Bezjaderná Vysočina (www.bezjadernavysocina.wz.cz/)
- Čistá Rohozná (*webové stránky nenalezeny*)
- Jaderný odpad – děkujeme, nechceme! (www.jadernyodpadne.unas.cz/)
- Javořice (<http://osjavorice.webnode.cz/>)
- Jistebnická Vrchovina (www.jistebnickavrchovina.ecn.cz/)
- KUŠ (<http://www.rohozna.net/>)
- Nechceme úložiště Kraví hora (www.nechcemeuloziste.cz/)
- Severočeský OCELOT (www.blatno-lounsko.cz/severocesky-ocelot/)
- Spolek Za záchranu kostela Sv. Jiljí (<http://vitraze.skloart.cz/kostel-sv-jilji>)
- SOS Lubenec (<http://sos-lubenec.wz.cz/>)
- Za Radouň krásnější (<https://sites.google.com/site/zaradounkrasnejsi/home>)
- Zachovalý kraj (www.zachovalykraj.cz/)
- Zdravý domov Vysočina (<http://zdravydomovvysocina.cz/>).

Jednání o HÚ se vedle místních občanských iniciativ buď přímo účastní, nebo jej mají ve své agendě i některé nestátní neziskové organizace environmentálního zaměření s celonárodní působností. Nejdůležitější z nich jsou následující:

- Calla (www.calla.cz/)
- Frank Bold Society (<http://frankbold.org/>)
- Hnutí Duha (<http://www.hnutiduha.cz/>)
- Zelený kruh (www.zelenykruh.cz/).

- Andersson, Kjell. 2008. *Transparency and Accountability in Science and Politics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Andersson et al. 2011. „Linking ARGONA Results about Participation and Transparency to Practical Implementation!“. [online]. Euratom: IPPA project [cit. 29. 9. 2015]. Dostupné z: <http://ippaproject.eu/sites/default/files/deliverables/IPPA%206.1%20Report.pdf>
- Andersson, Kjell. 2014. „Implementation of Transparency and Participation in Radioactive Waste Management Programmes“. [online]. Euratom: IPPA project [cit. 29. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.ippaproject.eu/sites/default/files/deliverables/IPPA-Deliverable-final-scientific-report.pdf>
- Agence nationale pour la gestion des déchets radioactifs. 2013. „Centre industriel de stockage réversible profond des déchets“. [online]. Châtenay-Malabry: ANDRA [cit. 26. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.debatpublic.fr/projet-cigeo-creation-dun-stockage-reversible-profond-dechets-radioactifs-meusehaute-marne>
- Agence nationale pour la gestion des déchets radioactifs. 2014. „Rapport d'activité 2014: La responsabilité en acte.“ [online] Châtenay-Malabry: ANDRA [cit. 21. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.andra.fr/download/site-principal/document/editions/574.pdf>
- Beck, Ulrich. 2004. *Riziková společnost*. Praha: SLON.
- Beierle, Thomas C., Jerry Cayford. 2002. *Democracy in Practice*. Washington: RFF Press.
- Bergmans, Anne et al. 2014. „InSOTEC – Project Final Report“. [online]. Euratom: InSOTEC [cit. 29. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.insotec.eu/publications/final-report>
- Besley, John C. 2015. „What do scientists think about the public and does it matter to their online engagement?“. *Science and Public Policy* 42 (2): 201-214.
- Brunnengräber, Achim, Maria Rosaria di Nucci et al. 2015. *Nuclear Waste Governance*. Wiesbaden: Springer.
- Brunnengräber, Achim. 2015. *Die Endlagerung« radioaktiver Abfälle als soziales, politisches und wissenschaftliches Projekt – eine Einführung*. Baden-Baden: Nomos.
- Burawoy, Michael. 2007. „For Public Sociology“. Pp. 23-64 in Clawson, Dan et al. *Public sociology*. Berkeley: University of California Press.
- Calla. 2013. „Výsledky 30 místních referend k záměru hlubinného úložiště vyhořelého jaderného paliva“. [online]. České Budějovice: Calla [cit. 13. 10. 2015]. Dostupné z: <http://www.calla.cz/data/energetika/ostatni/Referenda-leden2013.pdf>
- Callon, Michel, Pierre Lascoumes, Yannick Barthe. 2009. *Acting in an Uncertain World*. Cambridge – London: The MIT Press.
- Commission nationale du débat public. 2015. „Bilan du débat public“ [online]. Paris: CNDP.
- Čermák, Daniel, Jana Vobecká a kol. 2011. *Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě: význam, praxe, příslib*. Praha: SLON.
- Čermák, Daniel, Eva Kyselá, Martin Durdovič, Kateřina Bernardyová. 2015. „Role místních komunit v procesu rozhodování o hlubinném úložišti vyhořelého jaderného paliva a radioaktivních odpadů v ČR. Závěrečná zpráva z kvantitativní fáze výzkumu“. [online]. Praha: SOÚ [cit. 21. 11. 2015]. Dostupné z:

<http://www.soc.cas.cz/publikace/role-mistnich-komunit-v-procesu-rozhodovani-o-hlubinnem-ulozisti-vyhoreleho-jaderneho>

- Derveaux, Katleen. 2006. „Radioactive Waste Management Essentials: Involvement, Local Participation and Integration“. [online]. STOLA / STORA [15. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.stora.org/sites/stora.org/files/Documents/rwm%2520essentials%252011-2005.pdf>
- Derveaux, Katleen, Antonio Waffelaert et al. 2004. „Belgian Low-level and Short-lived Waste: Does it belong to Dessel?“. [online]. STOLA [cit. 15. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.stora.org/sites/stora.org/files/Documents/bergingsproject%2520eng.pdf>
- Drábová, Dana, Václav Pačes et al. 2014. *Perspektivy české energetiky*. Kunratice: Novela bohemia.
- Ďurdovič, Martin, Zdenka Vajdová, Kateřina Bernardyová. 2015. „Vnímání a hodnocení dosavadního vývoje jednání o hlubinném úložišti vyhořelého jaderného paliva a radioaktivních odpadů v ČR. Závěrečná zpráva z kvalitativní fáze výzkumu“. [online]. Praha: SOÚ [cit. 21. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/publikace/vnimani-hodnoceni-dosavadniho-vyvoje-jednani-o-hlubinnem-ulozisti-vyhoreleho-jaderneho>
- Ďurdovič, Martin, Jana Marešová. 2014. *Informovanost veřejnosti o radioaktivních odpadech a hlubinném úložišti*. Praha: SOÚ AV ČR, 38 s.
- Ďurdovič, Martin, Zdenka Vajdová, Kateřina Bernardyová. 2014. „Rozhodování o hlubinném úložišti jaderného odpadu v České republice“. *Naše společnost* 2014 (1): 3-14.
- Ďurdovič, Martin. 2012. *Vývoj názorů na možnost uložení radioaktivních odpadů ve vybraných lokalitách*. Praha: SOÚ AV ČR, 101 s.
- Elam, Mark, Maria Lidberg, Linda Soneryd, Göran Sundqvist. 2009. „Demonstration and Dialogue: Mediation in Swedish Nuclear Waste Management“. [online]. Euratom: ARGONA Project [cit. 15. 10. 2015]. Dostupné z: http://www.argonaproject.eu/docs/argona_wp3_report1.pdf
- Evropská komise. 2005. *Special Eurobarometer 227 – Radioactive Waste*. Brusel: Evropská komise.
- Evropská komise. 2008. *Special Eurobarometer 297 – Attitudes towards Radioactive Waste*. Brusel: Evropská komise.
- Forum for Stakeholder Confidence. 2010. *The Evolving Role and Image of the egulator in Radioactive Waste Management*. Issy-les-Moulineaux: OECD Nuclear Energy Agency.
- Forum for Stakeholder Confidence. 2012. *Partnering for Long-term Management of Radioactive Waste*. Issy-les-Moulineaux: OECD Nuclear Energy Agency.
- Forum for Stakeholder Confidence. 2013. *Stakeholder Confidence in Radioactive Waste Management. An Annotated Glossary of Key Terms*. Issy-les-Moulineaux: OECD Nuclear Energy Agency.
- Forum for Stakeholder Confidence. 2015. *Fostering a Durable Relationship between a Waste Management Facility and its Host Community: Adding Value through Design and Process*. Issy-les-Moulineaux: OECD Nuclear Energy Agency.
- Gadamer, Hans-Georg. 2010. *Pravda a metoda*. Praha: Triáda.
- Gadamer, Hans-Georg. 1999. *Platos dialektische Ethik*. Tübingen: Mohr & Siebeck.
- Grannovetter, Mark. 1985. „Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness“. *The American Journal of Sociology* 91 (3): 481-510.
- Grant, Jill. 2006. *Planning the Good Community*. London – New York: Routledge.

- Habermas, Jürgen. 1987. *Theorie des kommunikativen Handelns* (sv. 1 a 2). Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Hague, Cliff, Paul Jenkins. 2005. *Place Identity, Participation and Planning*. London – New York: Routledge.
- Hannis, Mike, Kate Rawles. 2013. „Compensation, or Bribery? Ethical Issues in Relation to Radwaste Host Communities“. Pp 347-374 in Oughton, Deborah, Sven Ove Hanson (ed.). *Social and Ethical Aspects of Radiation Risk Management*. Oxford – Amsterdam – Waltham: Elsevier.
- Hermansson, Helene. 2006. „The Ethics of NIMBY Conflicts.“ *Ethical Theory and Moral practice* 10 (1): 23-34.
- International Atomic Energy Agency. 2006. „Stakeholder Involvement in Nuclear Issues“. [online]. Vienna: IAEA [cit. 5. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www-pub.iaea.org/books/IAEABooks/7604/Stakeholder-Involvement-in-Nuclear-Issues>
- International Atomic Energy Agency. 2011. „Stakeholder Involvement throughout the Life Cycle of Nuclear Facilities“. [online]. Vienna: IAEA [cit. 5. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www-pub.iaea.org/books/IAEABooks/8694/Stakeholder-Involvement-Throughout-the-Life-Cycle-of-Nuclear-Facilities>
- Jenkins-Smith, Hank C., Carol L. Silva, Matthew C. Nowlin, Grant de Lozier. 2009. *Re-evaluating NIMBY: Evolving Public Fear an Acceptance in Siting a Nuclear Waste Facility*. University of Oklahoma: Department of Political Science.
- Kallenbach-Herbert, Beate, Bettina Brohmann, Peter Simmons, Anne Bergmans, Yannick Barthe, Meritxell Martel. 2015. „Addressing the Long-Term Management of High-level and Long-lived Nuclear Wastes as a Socio-Technical Problem: Insights from InSOTEC“. [online]. Euratom: InSOTEC [cit. 29. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.insotec.eu/publications/final-report>
- Keller, Jan. 2010. *Abeceda prosperity*. Brno: Doplněk.
- Klüver, Lars et al. 2001. „European Participatory Technology Assessment“. [online]. European Commission: EUROPTA [cit. 15. 9. 2015]. Dostupné z: <http://cordis.europa.eu/documents/documentlibrary/70781441EN6.pdf>
- Kojo, Matti, Mika Kari, Tapio Litmanen. 2010. „The socio-economic and communication challenges of spent nuclear fuel management in Finland“. *Progress in Nuclear Energy* 52: 168–176
- Kojo, Matti, Tapio Litmanen. 2009. *The Renewal of Nuclear Power in Finland*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kojo, Matti, Phil Richardson. 2009. „The Role of Compensation in Nuclear Waste Facility Siting“. [online]. Euratom: ARGONA Project [cit. 16. 10. 2015]. Dostupné z: <http://www.argonaproject.eu/docs/argonadel16b-compensation.pdf>
- Kojo, Matti, Phil Richardson. 2012. „The Added-Value Approach in Siting Nuclear Waste Facilities“. *Radwaste Solutions* 19 (2): 38-50.
- Kojo, Matti, Phil Richardson. 2014. „The Use of Community Benefits Approaches in the Siting of Nuclear Waste Management Facilities“. *Energy Strategy Reviews* 4: 34-42.
- Konopásek, Zdeněk, Karel Svačina. 2014. „Siting the Nuclear Waste Repository in the Czech Republic: Twisty Ways Toward Technical Democracy.“ [online]. European Commission: InSOTEC [cit. 9. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.insotec.eu/publications/topicalreports/Konopasek_Svacina_siting%20in%20the%20Czech%20Republic.pdf?attredirects=0&d=1.
- Kunreuther, Howard, Doug Easterling. 1996. „The Role of Compensation in Siting Hazardous Facilities“. *Public Policy Analysis and Management* 15 (4): 601–622.

- L'Organisme national des déchets radioactifs et des matières fissiles enrichies. 2010. „The cAt Project in Dessel“. [online]. Brussels: ONDRAF/NIRAS [cit. 15. 9. 2015]. Dostupé z: http://www.niras-cat.be/downloads/cAt_masterplanENG.pdf
- Marshall, Alan. 2005. „The Social and Ethical Aspects of Nuclear Waste“. *Electronic Green Journal* 21 (1): 1-21.
- Martel, Meritxell, Gianluca Ferraro. 2014. *Radioactive Waste Management Stakeholders Map in the European Union*. European Commission: Joint Research Centre.
- Martel, Meritxell, Gianluca Ferraro. 2015. *EURATOM Projects, radioactive waste management and public participation: What have we learnt so far?* European Commission: Joint Research Centre.
- Meskens, Gaston, Erik Laes. 2009. „Theoretical Perspectives on Participation and Democracy“. [online]. European Commission: ARGONA project [cit. 9. 4. 2015]. Dostupné z: http://www.argonaproject.eu/docs/arg_del13.pdf
- Ministerstvo průmyslu a obchodu. 2014. „Aktualizace státní energetické koncepce“ [online]. Praha [cit. 2. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.mpo.cz/dokument155315.html>
- Moldan, Bedřich. 2009. *Podmaněná planeta*. Praha: Karolinum.
- Nejdl, Pavel, Daniel Čermák. 2007. *Participace a partnerství v místní veřejné správě*. Praha: Sociologický ústav.
- Ocelík, Petr. 2015. „Analýza diskurzivních sítí: případ lokální opozice vůči hlubinnému úložišti radioaktivních odpadů v České republice“. [online]. Brno: Fakulta sociálních studií. [cit. 15. 9. 2015]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/103253/fss_d_a2/
- Offe, Claus. 2011. „Crisis and Innovation of Liberal Democracy: Can Deliberation Be Institutionalised?“ *Sociologický časopis* 47 (3): 447-472.
- Oughton, Deborah, Sven Ove Hanson (ed.). 2013. *Social and Ethical Aspects of Radiation Risk Management*. Oxford – Amsterdam – Waltham: Elsevier.
- Ouředníček, Martin, Petra Špačková. 2015. *Scénáře budoucího vývoje mikroregionu jaderné elektrárny Dukovany s využitím přístupu territorial impact assessment*. Praha: Přírodovědecká fakulta UK.
- Polanecký, Karel, Jan Haverkamp. 2010. „Energie budoucnosti? Jaderná energetika ve střední Evropě“. [online]. Praha: Heinrich Böll Stiftung [cit. 17. 12. 2015]. Dostupné z: <https://cz.boell.org/sites/default/files/energie-budoucnosti-166x237-cze1.pdf>
- Pracovní skupina pro dialog o hlubinném úložišti. 2015. „Návrh věcného záměru zákona o zapojení obcí do výběru lokality hlubinného úložiště vysokoaktivních radioaktivních odpadů“. [online]. Praha [cit. 12. 10. 2015]. Dostupné z: http://files.rudikov.webnode.cz/200006548-4f1ad510ec/N%C3%A1vrh%20VZ%20z%C3%A1kona%20o%20hlubinn%C3%A9m%20%C3%BAlo%C5%BEi%C5%A1ti_20150826_%C4%8Distopis.pdf
- Rose, Jeremy, Øystein Sæbø. 2010. „Designing Deliberation Systems“. *The Information Society* 26: 228-240.
- Rowe, Gene, Lynn J. Frewer. 2004. „Evaluating Public-Participation Exercises: A research Agenda“. *Science, Technology and Human Values* 29 (4): 512-557.
- Sjöberg, Lennart. 2003. „Attitudes and risk perceptions of stakeholders in a nuclear waste siting issue“. *Risk Analysis* 23 (4), 739-749.
- Sjöberg, Lennart. 2004. „Local acceptance of a high-level nuclear waste repository.“ *Risk analysis* 24 (3): 737-749.
- Sjöberg, Lennart. 2006. „Rational Risk Perception: Utopia or Distopia?“ *Journal of Risk Research* 9 (6): 683-696.

- SÚRAO. 2014. „Návrh aktualizace koncepce nakládání s radioaktivními odpady a vyhořelým jaderným palivem“ [online]. Praha [cit. 2. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.komora.cz/pro-podnikani/legislativa-a-normy/pripominkovani-legislativy/nove-materialy-k-pripominkam/zivotni-prostredi/183-14-navrh-aktualizace-koncepce-nakladani-s-radioaktivnimi-odpady-rao-a-vyhorelym-jadernym-palivem-vjp-v-cr-t-30-10-2014.aspx>
- Sundqvist, Göran. 2001. *The Bedrock of Opinion*. Dordrecht: Springer.
- STEM. 2015. Veřejné mínění o naší energetice“. [online]. Praha. [cit. 9. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.stem.cz/clanek/3033>
- SÚRAO. 2015. „Statut pracovní skupiny pro dialog o hlubinném úložišti“. [online]. Praha [cit. 18. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.surao.cz/cze/Pracovni-skupina/Statut-pracovni-skupiny>
- Swedish National Council for Nuclear Waste. 2015. „Nuclear Waste State-of-the Art Report“. [online]. Stockholm: Swedish Government Inquiries [cit. 30. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.karnavfallsradet.se/en/reports/sou-201511-nuclear-waste-state-of-the-art-report-2015-safeguards-record-keeping-and-financin>
- Swedish National Council for Nuclear Waste. 2013. „Licensing under the Environmental Code and the Nuclear Activities Act of a Final Repository of Spent Nuclear Fuel“. [online]. Stockholm: Swedish Government Inquiries [cit. 30. 9. 2015]. Dostupné z: http://www.karnavfallsradet.se/sites/default/files/dokument/rapport_2011_2_eng_webb.pdf
- Tuček, Milan. 2015. „Veřejnost o energetice – 2015“. [online]. Praha: CVVM [cit. 5. 9. 2015]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7392/f3/oe150609.pdf
- United Nations Economic Commission for Europe. 2014. *The Aarhus Convention. An Implementation Guide*. Geneva: UNESCO / UNECE.
- Úřad vlády ČR. 2013. „Metodika hodnocení výsledků výzkumných organizací a hodnocení výsledků ukončených programů (platná pro léta 2013 až 2015)“ [online]. Praha [cit. 2. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=685899>
- Úřad vlády ČR. 2014. „Doporučení Rady pro výzkum vývoj a inovace k certifikovaným metodikám“. [online]. Praha: Úřad vlády České republiky [cit. 17. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=685899>
- Vajdová, Zdenka. 1996. „Politická kultura – teoretický koncept a výzkum.“ *Sociologický časopis* 32 (3): 339-351.
- Vláda ČR. 2007. „Programové prohlášení vlády.“ [online]. Praha [cit. 2. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20780>.
- Vojtěchová, Hana. 2009. „Application of the RISCOM Model in the Czech Republic“ [online]. European Commission: ARGONA [cit. 19. 8. 2015]. Dostupné z: <http://www.argonaproject.eu/docs/argona-del-d14-riscom-application-czech-republic.pdf>
- Vokál, Antonín et al. 2015. „Požadavky, indikátory vhodnosti a kritéria výběru lokality pro umístění hlubinného úložiště“. [online.] Praha: SÚRAO [cit. 24. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.surao.cz/cze/Informacni-koutek/Dokumenty-ke-stazeni/Kriteria/Pozadavky-indikatory-vhodnosti-a-kriteria-vyberu-lokalit-pro-umisteni-hlubinneho-uloziste>
- Wagner, Vladimír. 2015. *Fukušima I poté*. Kunratice: Novela bohémika.